

Imbabourc'h

Niverenn 78
30 Mezheven 1976

RAKKEMENN

Gant dale e teu er-maez an niverenn-mañ 77-78-79 evit mizioù an hañv : Mae, Mezheven, Gouere. Dav eo bet kempenn ar benveg eiltres ma voulomp gantañ ar gelaouenn.

Embannet ez eus en niverenn-mañ ur plaenadur eus ster ha talvoudegezh ar Bibl bet skridaozet diwar genlabour daou eus hor c'henlabourerion. N'eo ar studiadenn-mañ avat nemet ur blenskrud d'un oberenn bouezusoc'h a vezo moulet gant IMBOURC 'H diwezhatoc'h er bloavezhioù da zont.

War-lerc'h an niverenn arbennik-mañ e vo embannet pemp niverenn ordinal evit klokaat koumanant 1976.

Kounañ a reomp a-hend-all e teuy er-maez ivez teir stagadenn e-maez koumanant ac'hann da fin ar bloaz.

IMBOURC 'H, KELAOUENN BOLITIKEL

Seizhvet bloavezh

Niverenn 77-78-79

31 Eost 1976

Rakkemenn.....p.311
Petra eo ar Bibl ?p.313

Koumanant-bloaz : 35 lur. KRP : Y. Ollivier,
1 534 25 Roazhon. Deraouiñ a ra ar c'houmanant
e miz Genver.

Priz an niverenn-mañ : 8 lur. Ar pennadoù a zo
da gas da : Y. Ollivier, 7 bd. A.-Burloud,
35 000 Roazhon. CPPP : 50 015
=====

P E T R A E O A R B I B L ?

(gouez d'ar Feiz kristen)

Doue o komz ouzh an dud.

"Komzet en deus dre 'ar Brofeded" (Hebr.I,1).

(Diskleriadur-a-Feiz Sened-meur Nikaia, ha Paol VI)

"Pleustriñ ar Bibl a zo bet emic'hañs pennabeg
sevenidigezh anat Kembreiz hor breudeur tramor"
(Klevet digant ur Gernevadez)

NOTENN.

N'eo ket bet savet ar studiennoù-mañ da heul evit ma vefent lennet penn-da-benn hag en un taol, e-giz ur romantig diduiñ.

Savet int bet gwechall evit ma c'hellfe ar Gristenien a glask gouzout hiroc'h ha donoc'h, kavout enno, marteze, an diskleriadurioù o defe ezhomm ... a-wechoù.

Pro manuscripto.

~~~~~

Magañ a ra an Aotrou Doue a holl viskoazh ur mennad meur a-zivout gouenn Mab-Den : ur mennad a garantez, a vuhez, a emglev hag a unaniezh. Ar mennad-se eo a ro o ster gwirion da Istor an Denelezh a-bezh ha da vuhez pep den.

Fellet eo bet ivez da Zoue diskuliañ ha diskleriañ deomp E soñjoù burzhudus hag ar pezh en deus graet evit o seveniñ : komzet en deus.

Komzet en deus dre ober ha dre lavarout (en hebraeg "davar" a dalv kement ha "lavar", "ober", "fed", "darvoud"). Lakaet en deus dezrevellañ dre skrid E oberoù pennañ ha merkañ E gomzoù pouezusañ evit ma vije dalc'het soñj anezho aesoc'h ha da viken.

Savet, dastumet ha kempennet eo bet seurt skridoù a-hed kantvedoù K.H.S. ha betek dibenn ar c'hentañ kantved G.H.S. Treuzkaset int bet anterin betek ennoomp ur marzh!

Ar Skritur Sakr, ar Bibl ez eo, ennañ diskuliadurezh an Aotrou.

Ul levr dreist-ordinal, a ziskouez war an taol hag evel war-eeun e binvidigezhioù splannañ d'ar vugale ha d'ar re a zo heñvel outo.

Ul levr avat na c'heller ket peurgompren keit ha ne glasker ket anavezout ar muiañ ar gwellañ ar mareoù ma 'z eo Doue en em ziskouezet d'an dud a-nebeudoù, hag ar broioù, o Istor hag o sevenadur, m'o deus bev- et enno E destoù hag E skrivagnerien.

Rak ul levr Istor eo ar Bibl, na c'hell ket bezañ disrannet diouzh Istor boutin ar bed, ha na c'hell bezañ meizet mat nemet ouzh sklerijenn an Istor-se.

Gout a ouzomp ez eus tud n'eo ket ken pouezus-se evito ar skiantoù istorel, dre ma ne zeu diwarno nemet anaoudegezhioù arvarus :

"Klask adsevel an dremenet evel m'eo bet e gwir a ziskouez emeur touellet war natur dibar an Istor na c'hell morse sellout ouzh an darvoudoù bet gwechall evel ma vez sellet ouzh anadennoù bezant eus ar bed e sell d'o muzuliañ pe d'o arverañ."

"Ne c'hell Mab-Den kennebeut ober gant an Istor nemet o soñjal ez eo e-unan ul lodenn eus an Istor tapet ha stlejet gant an holl nerzhioù a laka ar bed da vont en dro. Diouzh un tu an dielloù ne ro- ont morse d'an Istorour fedoù diaoz gwelet ha dez- revellet m'int bet gant an testoù diouzh o savboent. (Historie). Ha, diouzh un tu all, ni hon-unan ne anzavomp un dalvoudegezh bennak d'an dielloù nemet e kement ez omp dedennet gant ar pezh a lavaront (Geschichte). N'eus ket tu da sellout dizalc'h ouzh an Istor nag eus a bell nag eus an diavaez, Komz diwar-benn an Istor a vez bepred komz diwar-benn an unan.

"Setu perak e-lec'h klask reizhañ an Istor eus an diavaez ez eo gwelloc'h degemer e gelennadurezh eus an diabarzh. Dre an emgav personnel gant an Istor eo e vo tizhet ar rakvoudelezh vrasañ".

Ne gav ket d'an holl avat e vije ar wirionez penna- da-benn gant Heidegger na Bultman war ar poent-se. Ha ma 'z eus un dra wir ez eo en deus an Aotrou Doue liammet E ziskuliadurezh ouzh an Istor.

Meur a bajenn eus ar Bibl a-dra sur n'int ket Ist- or, ha se, diouzh ratozh o oberourion : ia skouer, skridoù a furnez, krennlavarioù, parabolenoù, rom- antigoù, barzhonegoù, mojennoù... doareoù lennegel a bep seurt a vez kavet e lennegezhioù ar Reter-Nesañ.

Padal arabat lakaat re zister talvoudegezh ar vojenn hag ar varzhoniezh a lavar a-wechoù ar wirion- ez, gouez da Aristotelēs, gwelloc'h eget an Istor, o vezañ m'int karget a ster don ha ma tougont tammoù gwirionez kentidik diwallet dres gant diouiziegezh ar re o deus o zreuzkaset.

Ar skrivagnerien viblek zoken, a zo bet o mennoz sevel oberennoù istorel da vat n'o deus ket soñjet skrivañ an Istor evel ma vez intentet en deiz a hiziv, en un doare skiantel, kalvezel, rik ha strizh. E skriv- et o deus diouzh giz o mare hag o bro.

Pennad kentañ

AN DAOU DESTAMANT

Taolenn ar pennad

- § 1. - An Testamant kozh
  - Bibl hebraek ar Juzevien
  - Bibl gresianek ar LXX
  - An Testamant kozh latin
  - Roll levrioù an T.K. (hebraek, gresianek, latin)

- § 2. - An Testamant nevez
  - Orin
  - Al levrioù
  - Ar yezhoù hag an troidigezhioù

- Notenn I. Skridoù ar Bibl urzhiet hervez o oad.
- Notenn II. Ar ger Testamant.
- Notenn III. Ar Bibl kristen.
- Notenn IV. Dornskridoù koshañ ar Bibl.

Notennoù.

~~~~~

§ 1. - AN TESTAMANT KOZH

Komzet en deus an Aotrou Doue, da gentañ, ouzh an "Tadoù", da lavarout eo, ouzh Pobl Israel bet dibabet, deskoniet ha stummet gantañ a-nebeudoù evit ma vefe ur Bobl diouti hec'h-unan, E Bobl, gouest da zegemer ha da vrudañ E gomzoù ha da brientiñ donedigezh Salver ar Bed "Komzet en deus outo meur a wech hag e meur a c'hiz dre ar Brofeded." (Hebr.I.1.).

Oberoù ha komzoù Doue a-raok ar marevezh kristen a zo bet lakaet dre skrid adalek an 13^{vet} kantved (2) betek ar c'hentañ kantved Kent Hor Salver.

Graet e vez gant ar Gristenien eus an holl skridoù-se "An Testamant Kozh", pe Skridoù an "Emglev Kozh".

* * *

N'eo Testamant Kozh ar Gristenien nemet Bibl(3) hebraek ar Juzevien... hag ur seizh skrid bennak ouzhpenn.

En hebraeg ez eo bet savet hogos holl skridoù an Testamant Kozh.

Pemp eus ar re nevesañ : Barouk, Tobit, Youdit, Furnez Ben Sirac'h, ha Makabeed I, bet savet en hebraeg, a zo bet kollet o zestenn orin. N'o c'haver ken nemet en o zroidigezh e gresianeg.

Adkavet eo bet koulskoude e Kairo e 1896 an diou drederenn eus testenn hebraek Furnez Ben Sirac'h, hag e Koumran e 1947 tammoù eus levr Tobit.

Gwelet en doa St Yerom e dibenn ar 4^{vet} kantved dorskridoù hebraek pe arameek levrioù Tobit, Youdit ha Makabeed I.

Daou levr eus an Testamant Kozh a zo bet savet war-eeun ha penn-da-benn e gresianeg : ar Furnez hag ar vMakabeed II.

E levr Ester e kaver ul lodenn en hebraeg hag

un all e gresianeg ; e levr Daniel ul lodenn en hebraeg, un all en arameeg hag un all e gresianeg.

* * *

Troet eo bet ar Bibl hebraek e gresianeg kent donedigezh H.S. tamm-ha-tamm, peurliesañ gant aked, a-wechoù gant nebeutoc'h a breder (4).

Un dra ret e oa an troidigezhioù-se evit Juzevien an Diaspora, dreist-holl evit ar re harluet en Aleksandria e Bro-Egipt (adalek 586 K.H.S.), ankounac'haet ganto yezh o hendadoù ha deuet da vezañ hellenegourien. Kalz aesoc'h e voe dezho mirout, magañ hag embann o feiz oc'h ober gant an troidigezhioù-se en o lidadegoù hag en o buhez prevez.

Kroget war-dro 260, al labour a voe echu emichañs war-dro 130-110 K.H.S., ha, pa voe kendantumet an holl droidigezhioù e voent lakaet war gont 72 kozhiad (5), o dije labourer e-pad 72 devezh, hag e voent anvet en abeg da se "Troidigezh an Dek-hatri-ugent", ar"Seikont", ar "Septuaginta", LXX. An hini goshañ eo eus an holl droidigezhioù eus ar Bibl (6).

Stagañ a reas ar Juzevien hellenegour ouzh al levrioù troet diwar an hebraeg (hag a oa degemeret gant holl vibien Israel) al levrioù all bet savet en Diaspora ken en hebraeg ken e gresianeg (ha na voent ket degemeret gant Juzevien bPalestina). Setu perak ez eo an Testamant Kozh gresianek hir-oc'h eget ar Bibl hebraek.

Un darvoud a-bouez e voe troidigezh ar LXX, c'hoarvezet a-dra-sur d'an ampoent hag a-ratozh-kaer a-berzh Ravezh an Aotrou Doue.

O vezañ ma c'helled adalek neuze lenn ar Skridoù Sakr en ur yezh voutin implijet d'ar mare gant kement pobl o vevañ tro-dro d'ar Mor Kreizdouarek, e voe tu d'ar baganed da gejañ gant Komz Doue ha d'hec'h anavezout. A zo gwelloc'h : ebetel ar C'hrist ha prezegerien gentañ an Aviel a reas bepred gant an Testamant Kozh gresianek (troidigezh ar LXX) en o darempredoù dre gomz pe dre skrid

gant ar Gristenien deuet eus ar baganiezh. Legadet eo bet ar LXX evel un herezh santel da Iliz ar C'hrist.

* * *

Testenn c'hresianek ar LXX a voe troet e latin e broioù Afrika hag Europa a veze al latin o yezh nemeti. An troidigezhioù-se, savet a-nebeudoù (bep ma veze ezhom) etre an 2vet hag ar 5vet kantved G.H.S., a zo bet anvet dre vras an "Itala"(7), ar "Vetus Latina".

War c'houlenn ar Pab Damasius, sant Yerom a reas da gentañ e 388 un tamm kempenn da droidigezh latin kozh ar Salmoù boas en Iliz Roma, diouzh an destenn c'hresianek miret gant Origenes en e Heksaplaoù. Berzh a reas ar Salmoù adkempennet-se, dreist-holl e Galia, alese an o dastumadenn : Salter gallikan.

Treiñ a reas Yerom da c'houde (391-405) holl levrioù Bibl ar Juzevien (8) diwar an hebraeg (Hebraica veritas en ul latin fichet brav. Degemeret e voe an droidigezh diwezhañ-mañ e broioù ar C'huzh-heol nebeut-ha-nebeut etre ar 5vet hag an 8vet kantved, ha deuet eo da vezañ "ar Vulgata latinek" (9).

* * *

Roll levrioù an Testamant Kozh

Bibl ar Juzevien	Bibl ar LXX	T.K. ar Vulgata
<u>Torah (Lezenn)</u>	<u>Ar 5 levrenn</u>	<u>Ar 5 levrenn</u>
1 Geneliezh 1	1 Geneliezh	1 Geneliezh
2 Ermaeziadeg 2	2 Ermaeziadeg	2 Ermaeziadeg
3 Leviegezh 3	3 Leviegezh	3 Leviegezh
4 Niveroù 4	4 Niveroù	4 Niveroù
5 Adlezenn 5	5 Adlezenn	5 Adlezenn
<u>Profeded kent</u>	<u>Levrioù istorek</u>	<u>Levrioù istorek</u>
6 Yoshua 6	6 Yoshua	6 Yoshua
7 Barnerion 7	7 Barnerion	7 Barnerion

8 Samouel(1,2)8-9	8 Rout	8 Rout
9 Rouaned(1,2)10-11	9 Rouaned I	9 Samouel I
<u>Profeded da heul</u>	10 Rouaned II	10 Samouel II
10 Izaia	12 11 Rouaned III	11 Rouaned I
11 Yeremia	13 12 Rouaned IV	12 Rouaned II
12 Yec'hezekiel	14 13 Danevelloù I	13 Danevelloù I
13 Osea	15 14 DanevelloùII	14 Danevelloù II
" Yoel	16 15 Ezra	15 Ezra I
" Amos	17 16 Ezra II(Neh.)	16 Ezra II(Neh.)
" Obdia	18 17 Tobit*	17 Tobit*
" Yona	19 18 Youdit*	18 Youdit*
" Mika	20 19 Ester	19 Ester
" Nahoum	21 <u>Levrioù furnez</u>	20 Makabeed I*
" Habakouk	22 20 Yob	21 Makabeed II*
" Sefania	23 21 Salmoù	<u>Levrioù furnez</u>
" Hagai	24 22 Krennlavarioù	22 Yob
" Zakaria	25 23 Kohelet	23 Salmoù
" Malaki	26 24 Kanenn	24 Krennlavarioù
<u>Skridoù</u>	25 Furnez *	25 Kohelet
14 Salmoù	27 26 Furnez Sir*	26 Kanenn
15 Krennlavarioù	29 <u>Profeded</u>	27 Furnez *
16 Yob	30 27 Osea	28 Furnez Sir.*
17 Kanenn ar C'h	31 28 Yoel	<u>Profeded</u>
18 Rout	32 29 Amos	29 Izaia
19 Klemmganou	33 30 Obdia	30 Yeram + klemmg.
20 Kohelet	34 31 Yona	31 Barouk*
21 Ester	35 32 Mika	32 Yec'hezekiel
22 Daniel	36 33 Nahoum	33 Daniel
23 Ezra	37 34 Habakouk	34 Osea
" Nehemia	38 35 Sefania	35 Yoel
24 Danevelloù	39 36 Hagai	36 Amos
I, II	37 Zakaria	37 Obdia
	38 Malaki	38 Yona
	39 Izaia	39 Mika
	40 Yeremia	40 Nahoum
	41 Barouk*	41 Habakouk
	42 Klemmgan.	42 Sefania
	43 Yec'hezekiel	33 Hagai

44 Daniel	44 Zakaria
Evit echuiñ	45 Malaki
45 Makabeed I*	
46 MakabeedII*	

NB :-Er Vulgata ez eus 46 levr mar konter ar C'hlemmganou a-ziforc'h.

-Ar skridoù d'o heul ur steredennig (*) a zo ar re nac'het gant ar Juzevien hag ar Brotestanteñ, hag anvet gant doueonourion'zo deuteroKANONEK. (Sellout pelloc'h).

-Anvioù brezhonek levrioù ar Bibl implijet amañ a zo ar re bet kinniget gant "Studi hag Ober" niv.16-17, 1972.

§ 2. - AN TESTAMANT NEVEZ

"Goude bezañ... komzet gwechall ouzh an Tadoù dre ar Brofeded", e dibenn ar prantad prientiñ-se, hag evit digeriñ "amzerioù diwezhañ" Istor Mab-den (ar prantad m'emaomp ennañ bremañ hag hiviziken), "Doue" a zo deuet E-unan da "gomz ouzhomp" war-eeun "dre ar Mab", an hini a zo "Sked E splanner hag Eilskeudenn (10) E anien" (Hebr.I,1-4), E Verb, E Gomz, E Lavar, personenn wirion, un Doue peurbadel hag hollc'halloudek a-gevret gant an Tad ha gant ar Spered-Glan.

Ar Verb-se, "m'en deus an Tad krouet drezhañ ar bedoù" (Hebr.I,2) ha "n'eus bet graet netra heptañ" (Yann, I, 4), a zo bet "roet" deomp ha "kaset" er bed gant an Tad, lusket m'eo bet Hemañ d'henn ober gant E Garantez, ar Spered-Glan (Yann III,16).

Dre lusk an hevelep Spered hag an hevelep Karantez, ez eo deuet ar Mab e-kreiz E grouadelezh. "Deuet eo en E dra, e-touez E re" (Yann I,10). Hep paouez a vezañ Doue, ez eo deuet da vezañ den. Jezuz a Nazareth a zo E anv den ; Krist, pe Mesiaz, a zo E anv karg (11).

Pa lavare ha pa rae Jezuz tra pe dra, e oa ar Verb, Mab Doue, Doue E-unan, an hini a gomze hag a oberie, a zisplege mennozioù E furnez, mennadoù E garantez, hag a ziguzhe un tamm eus ar pezh ez eo, Eñ... ha se e yezh an dud.

Ne c'helle ket Doue kavout gwelloc'h doare da vezañ komprenet gant an dud, da c'houlenn ha da gaout diganto o asant hag o c'harantez.

N'eo ket deuet betek ennomp, na dre skrid, na dre gomz, kement lavar bet distaget, na kement oberenn graet gant Jezuz.

E pevar levrig hepken, bet savet da heul meur a daol esa (Lukaz I, 1) eo bet legadet deomp ar pep pennañ eus ar pezh o deus kavet mat danevelliñ a-zivout Jezuz "ar re a zo bet testoù diwar wel adalek ar penn kentañ hag a zo deuet da vezañ servijerien ar Gomz" (Luk.I,1-4) en o frezegeñoù hag en o c'hatekizerezh.

Al levrioù-se, hag a zegas deomp "an Aviel", (12) da lavarout eo : "ar C'heloù mat eus hor silvidigezh", a reer anezho : an avieloù, hini Mazhev, hini Mark, hini Lukaz, hini Yann.

Ouzh ar pevar aviel-se e vez staget skridoù-zo a ro da anaout katekizerezh hag oberoù an Ebestel o skignañ dre holl Istor, Kelennadurezh hag Ensavadurioù o Mestr, goude ma voe aet diwar wel eus ar bed-mañ.

A-raok an avieloù zoken eo bet savet darn eus ar skridoù-se peurgetket lizheroù St Paol.

Bez ez eus anezho :
a/ "Oberoù an Ebestel", pe Istor ar c'hentañ kumuniezhoù kristen hag hini misionoù Paol.

b/ Pevarzek lizher Paol : 1 d'ar Romaned, 2 d'ar Gorintidi, 1 d'ar C'halated, 1 d'an Efezidi, 1 d'ar Filipidi, 1 d'ar Goloseidi, 2 d'an Dhesalonikidi, 2 da Dimozeos, 1 da Ditos, 1 da Filemon, 1 d'an Hebreed (13).

c/ Ul lizher dindan anv Jakez.
 d/ Daou lizher dindan anv Per.
 e/ Tri lizher dindan anv Yann.
 f/ Ul lizher dindan anv Youda.
 g/ Diskuliadur Yann... o livañ dre vras tonkad an
 Iliz a-hed kantvedoù an "amzerioù diwezhañ" hag er
 beurbadelezh...

En holl 27 skrid, anezho an Testamant Nevez.

Evezhiadenn a-bouez : urzhiadur boas ar skridoù-se,
 evel m'eo bet displeget uheloc'h, n'en deus netra da
 welout gant mare embannadur pep hini anezho.

* * *

Ar gresianeg eo yezh orinholl skridoù an Testamant
 Nevez. N'eus nemet an aviel hervez St Vazhev hag a
 vije bet savet, evit lodennoù'zo d'an nebeutañ, en
 hebraeg pe en arameeg, gouez da bPapias e-tro.150, da
 Hegešippos e-tro 170, da Origenès e-tro 230, da Eusebi
 Kaesaria e-tro 325... N'eo ket kennebeut da zisteurel
 al lakadenn en dije St Yann savet lodennoù'zo eus e
 aviel abred a-walc'h diouzh ezhommoù e gatekizerezh,
 en arameeg, gant bras eo blaz ha liv ar yezh-se e meur
 a bennad eus ar pevarvet aviel.

* * *

Testenn c'hresianek an T.N., evel hini an T.K., a
 voe troet e latin e broioù Afrika hag Europa a oa al
 latin o yezh nemeti, etre an 2vet hag ar 5vet kantved
 G.H.S., diouzh ma oa ezhomm; hag an holl droidigezhioù
 se a yeas d'ober an "Itala".

War c'houlenn ar pab Damasius, St Yerom a adkemp-
 ennas troidigezh latin "Itala" an avieloù e 384, ha
 troidigezh latin "Itala" al levrioù all eus an T.N.
 e 385, diouzh an testennoù gresianek. Ar c'hempenn-se
 eo a voe degemeret er "Vulgata".

* * *

Da venegiñ eo ivez, e-touez kalz re all, troidig-
 ezhioù an T.N. e sirieg, savet abred kenan :

unan war-dro 200
 hag un all diwezhatoc'h er 5vet kantved : ar
 "Peshitto" (an hini eeunoc'h).
 Talvoudus eo an div droidigezh-se evit stervarner-
 ien an T.N., o vezañ ma oa ar sirieg ur skourr eus
 an arameeg reterat, kar d'an arameeg kornogat komzet
 gant ar C'hrist hag E genvroiz.

NOTENN I. - Skridoù ar Bibl urzhiet hervez mare o
 savidigezh.

Testamant kozh. K.H.S.

13vet kantved : Lennegezh an Torah o kregiñ gant Moizez.
 12vet, 11vet : Hengoun Yoshua hag ar Varnerien. An holl
 hengounioù dre gomz oc'h en em stummañ
 resisoc'h. David : Salmoù kentañ.
 10vet, 9vet : An hengoun Yahweat lakaet dre skrid.
 9vet, 8vet : An hengoun Elohat lakaet dre skrid.
 8vet : Kraonell an Adlezenn lakaet dre skrid.
 Amos, Osea, Izaia I-39 (nemet 24-27 ha
 54,35,36-39). Mika dre vras.
 7vet : Embannadur kentañ an Adlezenn - Embann-
 adur kentañ Yoshua-Rouaned.-An hengoun-
 ioù Yahweat hag Elohat kenstrollet -
 Sefania, Nahoum, Habakouk, Yeremia, Salmoù.
 Yec'hezekiel, Klemmganoù?, Izaia II°
 (40-55) - Hengounioù ar Velelen.- An Ad-
 lezenn (eil embannadur) - Yoshua gant
 Barnerien, Samouel, Rouaned (eil embann-
 adur) - Hagai, Zakari (I-8), Izaia III°
 (56-66, 34-35, 24-27), Yob.
 5vet : Ar Pemp Levrenn peurembannet (Torah) -
 Malaki, Krennlavarioù peurzastumet,
 Rout, Yonas.
 4vet : Danevelloù, Ezra ha Nehemia, Salmoù bodet
 (an darnvuiañ), Kanenn.
 3vet : Koheleth, Tobit.
 2vet : Makabeed II, Furnez Ben Sirac'h, Barouk,
 Daniel, Esther.
 1vet : Makabeed I, Furnez, Ioudit.

Testamant nevez. G.H.S.

51	: Tessalonikidi, 1 ha 2.
57	: Iañ Korintidi, Galated, II Korintidi.
58	: Romaned, Filippidi ?, Jakez ?
61-63	: Filippidi ?, Koloseidi, Efezidi, Filemen.
64	: Iañ Per.
65	: Aviel Mark, Iañ Timozeos, Titos, Hebreed?
67	: II Timozeos.
68-70	: Aviel Mazhev, Aviel Lukaz, Oberoù.
70-80	: Youda, II Pêr, ?
80-100	: Diskuliadur, Yann 2, 3, 1. Aviel Yann peurskrivet ha peurembannet.

NOTENN II. - Ar ger : "Testamant".

"Testamant" a zo ur ger amprestet digant al latin : testamentum.

Ober a ra ar Vulgata peurliesañ gant "Testamentum" hag a-wêchoù gant "Foedus" evit treiñ ar ger gresianek diathêkê.

Dibabet eo bet "diathêkê" gant ar LXX evit treiñ ar ger hebraek "b_erith" eus "bârâh" (troc'hañ, debriñ).

* *

Talvezout a ra "b_erith" kement ha :

- 1° - emglev, feuremglev, kevrat, kontrat (Erm.24, 8), kontrat a briedelezh (Mal.2,14), unvaniezh (Eilet e vez peurliesañ un emglev, ur c'hontrad, gant ur pred kemeret a-gevret).
- 2° - aozadur, urzhiadur, savet ha reizhet dre un emglev dre ur c'hontrad (Yer.31, 32, 33).

* *

Talvezout a ra "diathêkê" (eys ar verb "diatithenai" lakaat amañ hag ahont, dasparzhañ, lodennañ, ingaliñ, urzhiañ, aozañ) kement ha :

- 1° - aozadur, urzhiadur, ingaladur... testamant.
- 2° - emglev, kontrat
ha se e gresianeg klasel.

Er LXX, ster "diathêkê" a zo heñvel ouzh hini "b_erith" :

- 1° - emglev, unvaniezh,
- 2° - aozadur, urzhiadur, "oikonomia".

* *

En Testamant Nevez avat (gresianeg), talvezout a ra "diathêkê" kement ha :

- 1° - emglev, feuremglev, kontrat, unvaniezh (Maz. 26,28; Mark 14,24; Lukaz 22,20; I Kor.11,25; Hebr.7,22,8,6,8,9; 9,15,18,20).
- 2° - "oikonomia", urzhiadur, aozadur, savet ha reizhet dre un emglev (II Kor.3,6,14; Gal.4,24:)
- 3° - youl, dezhi nerzh a lezenn, testamant (Gal.3,15, 17; Hebr.9,16,17°).

NOTENN III. - Ar Bibl kristen.

An Testamant Kozh hag an hini Nevez lakaet a-gevret setu ar Bibl kristen.

Diwar ar gresianeg e teu ar ger "Bibl" : "Biblion" (rouesoc'h,"biblos"), levr - liester : "biblia", levrioù.

Al liester "biblia" a zo bet sellet outañ gant al Latined (genaouien ma'z int) evel un anv latin gwregel.

Ar ger "bibl" neuze a dalv kement hag : "al Levr", pe welloc'h : "al Levrioù", "al Levraoueg"... dreist ar re all.

* *

Ar C'hrist eo danvez holl skridoù an daou destamant, danvez ar Bibl penn-da-benn.

Eñ eo ar Pennabeg, ar Perag, hag ar Pal, an Alfa hag an Omega... ar Greizenn eus ar Skritur Sakr en e bezh.

Diouganet ha prientet e oa bet E zonedigezh en Testamant Kozh, ha deuet eo da lakaat da wir an diouganoù; da siellañ ha da beurglokaat an diskuliadurioù kent. Danevellañ a ra an Testamant Nevez ha diskouez penaos

ez eo bet - hag e vo - peursevenet ha peurechuet pep tra gant Jezuz-Krist.

An daou Destamant a zo leun anezhañ, ha ne c'hell ket an eil bezañ komprenet nemet dre egile.

NOTENN IV. - Dornskridoù koshañ ar Bibl.

Dornskridoù hebraek an Testamant Kozh.

1/ Ur 130 dornskrid bennak savet etre 150 (?) K.H.S. ha 68 G.H.S., kavet e-barzh unnek mougev Koumran war vord ar Mor Marv (1947-1955), an holl diglok, bruzhun-achoù hepken kalz anezho, nemet un Izaia hogos peurglok hag ivez ur roll klok eus ar Salmoù.

Geneliezh (8 tamm), Ermaeziadeg (9), Leviegezh (9), Niveroù(8), Adlezenn(16), Yoshua(2), Barnerien (3), Samouel (4), Rouaned (3), Izaia hogos klok (1), Izaia diglok (2), bruzhunachoù Izaia (11), Yeremia (5), Yec'hezekiel (3), Profeded vihan (4), Salmoù klok (1), Salmoù diglok (12), Krennlavarioù (1), Yob (3), Kanenn (2), Rout (2), Klemmgan (3), Koheleth (2), Ezra (1), Danevelloù (1), Daniel (5 war vugennoù, 1 pe 2 war bap-iruz), Tobit (4), Furnez Sirac'h (bruzhunachoù).

An holl miret e Skolveur Hebraek Yerousalem hag e mirdi palestinat Yerousalem.

2/ "Codex Prophetarum" : ar Brofeded, dornskrid Moshe ben Asher, Masora ar C'hornôg (895) - Kairo.

3/ "Ar Pemp Levrenn" (Geneliezh 39,20 betek Adlezenn I,33) - 10vet kantved - British Museum.

4/ Dornskrid ar Bibl hebraek en e bezh (950), miret gwechall e sinagogenn "sephardek" Alep. - Deved e 1950.

5/ "Codex Petropolitanus", eilskrid an-hini a-raok (1008) - Leningrad.

6/ Tri dornskrid, enno ar pemp levrenn) Daou zorskrud, enno ar Brofeded } Xvet kantved Un dornskrid, ennañ ar "Skridoù") Leningrad

Notenn : "Bleun-Brug". Niv.98, ebril 1957, Pennad talvoudus war "Dornskridoù ar Mor Marv", sinet V.Fave.

Dornskridoù gresianek ar LXX (T.K.).

a) Tammoù ha bruzhunachoù
Un tamm eus ur babiruzenn c'hresianek (dastumadenn J.Rylands.458), warnañ 15 gwerzenn eus an Adlezenn.- IIvet K.H.S.- Manchester.

Tammoù un dornskrid kavet e Koumran, ennañ ar brofeded vihan.- Marevezh H.S.-Yerousalem.

Papiruz egiptat (dastumadenn Chester Beatty) warno arroudennoù an Niveroù, an Adlezenn, ha levr Yeremia. -Eilvet kantved G.H.S. - London.

Papiruz egiptat (dastumadenn Chester Beatty), warno arroudennoù eus ar C'heneliezh, eus Ezaia ha Yec'hezekiel. - 3vet kantved G.H.S. - London.

Teir follenn ha tregont eus un dornskrid, warno testenn eus ar Brofeded vihan. (Dastumadenn Freer) -3vet kantved G.H.S. - Washington.

Peder follenn un dornskrid kavet e Oxyrryngc'hos, warno darn eus testenn ar C'heneliezh.-3vet kantved G.H.S. - Oxford.

Ar Salmoù kavet er Fayoum.-3vet kantved G.H.S.-London.

b) Dornskridoù bras.

Codex Vaticanus (B), klok nemet Gen.I,1-45 ha 30 salm.-4vet kantved.- Vaticano.

Codex Sinaiticus(Alef : lizherenn hebraek), ennañ an hanter hepken eus an Testamant Kozh. - 4vet kantved -British Museum.

Codex Alexandrinus (A), diglok- 5vet kantved - British Museum.

Dornskridoù enno testennoù gresianek an T.N.

Tamm ur bapiruzenn egiptat (P52), Rylands 457, kavet e 1920, warnañ Yann 18,31,33,37,38.-War-dro 130 G.H.S.-Manchester.

Papiruzenn egiptat. (P66) - Bodmer II.-ennañ Aviel Yann I-XIV,26- war-dro 200.

Tammoù eus an Aviel hervez Mazhev.-War-dro 180.- Oxford.

Papiruz Chester Beatty.-3vet kantved G.H.S. En o zouez :

P45: 30 follenn eus un dornskrid a oa bet ennañ : a/ Mazhev (2follenn)- b/ Yann (2 follenn)- k/ Luka (7 follenn- d/ Mark (6follenn)- e/ Oberoù an ebestel (13follenn)- Dulenn.

P46: 86 follenn (diwar 104 eus un dornskrid), enno lizhiri Paol nemet al lizheroù pastorel.-Dulenn.

P47: papiruzenn enni Diskuliadur Yann IX-XVII- Dule Codex Vaticanus (B). Diouer a ra ennañ: dibenn lizher d'an Hebreed IX14b - XVIII; lizheroù Kakez, Per, Yann, Yud, Diskuliadur; ha, bremañ, lizher da Filemon ha lizheroù pastorel.- 4vet kantved.-Vaticano. Codex Sinaiticus (Alef)-T.N. klok- 4vet kantved-British Museum.

Codex Alexandrinus (A) - T.N. damglok - 5vet kantved - British Museum.

Codex Ephraemi (C) - diouer a ra an drederenn eus an T.N. - 5vet kantved - Bib.Nat. Paris.

Codex Bezae (D) - Avieloù hag Oberoù an Ebestel hepken - 5 pe 6vet kantved.- Cambridge.

Evezhiadennoù.

1 - Dornskrid ebet eus lennegezhioù pagan gresian ha latin an henamzer n'eo ken kozh hag an holl dornskridoù-se eus ar Bibl, pell ac'han.

2 - Peuzheñvel en em ziskouez testennoù hebraek kentañ ar Masora (IX-Xvet kantved G.H.S.) ouzh an darnvuia eus testennoù an dornskridoù embannet e-doug ar c'hantved kentañ K.H.S. ha chomet kuzh, dianav d'an holl, e mougevioù Koumran. Se a laka anat pegen aketus ha pegen leal ez eo bet treuzkaset skridoù sakr an T.K. gant ar Skribed a rumm da rumm.

~~~~~

NOTENNOU (1) (2) (3) (4) (5) (6) (7) (8) (9) h.a.

(1) Testamant : sellout uheloc'h.

(2) Erm.XVII, 14; XXIV; XXXII,15,16; XXXIV,28 - Yos. XXI,26 - I Sam.X,25 - Sellout ouzh "Enskrivadurioù kentañ menez Sinai". "Serabit el Khadem", 1906, hag ouzh enskrivadur henhebraek kavet e kreisteiz bro Balestina gant "Welcôme Archaeological Research expedition", 19" "Sâd^eko b^eyâdi"!

(3) Gwelout pelloc'h.

(4) Raklavar Furnez Ben Sirac'h : 26 ha 27.

(5) Ur vojehn eo.

(6) Targoum er yezh kaldaek.

(7) Envel a ra sant Aousten "Itala" un droidigezh latin savet emichañs e Milano (De Doctrina christiana, II, 15,22).

(8) Gant Tôbit ha Youdit ouzhpenn; - ar re ziwezhañ-mañ avat "war ar marc'had" ha dic'hred a-walc'h.

(9) Nemet ar Salmoù, troet war-eeun diwar an hebraeg. Ar Salter gallikan an hini eo hag a voe miret er Vulgata.

(10) E gresianeg : "c'haraktēr" : enloqc'hadenn, engravadenn lezet gant ur siell hag ouzh he eilskeudenniñ difazi.

(11) O talvezout kement ha "den olevet, kensakret da Bennrener, Roue pe Veleg."

(12) Diwar ar gresianeg "ev-aggelion" : kelou mat.

(13) Savet eo bet al lizher d'an Hebreed diouzh spered sant Paol. N'eo ket bet skrivet gantañ avat.

NOTENN war ar ger "A W E N"

Aes eo anavezout gwrizienn ar ger kembraek-ha-brezhonek "awen" e meur a yezh indezeuropek.

N'eus nemet e geñveriañ, da skouer, gant ar vegeresianek kozh : "A(F,w)ēmi, Aō (tennañ e anal, c'hwezhañ) - pe gant anvioù kar nes dezhañ evel : awel (kb), avel (br), ventus (lat), gwent, korventenn (br).

Er Bibl hebraek e kaver alies ar ger "rouac'h" : dalv kement ha :

1° - an avel pe an aezhenn (I Rou.XIX,11; Yec'h.XII,11,13 - XVII, 10 - XIX, 12; Gen.III,8)

2° - netraelezh ar c'hrouadurioù (Os.XII, 2; Iz.XLI,29; Yeř.V,13; Yob VII,7; Salm.LXXVIII,39; Koh.I,14,17).

3° - an avel, benveg pe servijer an Aotrou Doue. (Gen.VIII,1; Erm.XIV,21; Os.XIII,15; Yec'h.I,4; Salm.XVIII,11 - CIV,4 - CXLVII,18 - CXLVIII,8.)

4° - anal pe c'hwezh an Aotrou Doue E-unan, a/ arouez E gounnar,

b/ arouez E nerzh hag E c'halloud divent, p'emañ o krouiñ, p'emañ oreiñ pe oc'h adsevel ar vu p'emañ o luskañ an dud da ober tra pe dra, p'emañ o lakaat anezho da gomz, da skrivañ, p'emañ o sklerijennañ o speredoù. (Gen.XLI,38; Niv.XI,25,29 - XXIV, Barn.III,10 - VI,34 - XI,29, XIII,25; I Sam.X,6 - XI,6 - XVI,13; 2 Sam.XXIII,2; II Rou.II,15; Iz.XI,2 - LXI,1; Yec'h.I,12-20 - XXXIX,29,).

Troet eo bet ar ger "rouac'h" :

a/ pa vez dezhañ ar ster meneget en niverennoù 1°, er LXX dre ar gerioù gresianek : "pnevma", "pnoē" (c'hwezh, anal), "anemos" (avel), "mataiotēs" (distavezh, netraelezh).

er Vulgata dre ar gerioù latin : "ventum", "spiritus", "aura", "vanitas".

b/ pa vez dezhañ ar ster meneget en niverenn 4°, er LXX dre ar ger "pnevma" (theou)pe "kyriou" er Vulgata dre ar ger "Spiritus"(Dei,pe Domini)

En Testamant Nevez e vez graet bepred gant ar gerioù "pnevma" (pneō), spiritus (spiro, inspiro), diskleriet alies evel "Pnevma Theou", "Spiritus Dei" - pe "to pnevma hagion", "Spiritus Sanctus"(Spered Santel)..

a/ pa vez anv eus tud lusket gant Doue da oberiañ, da brezeg, da skrivañ... ha sklerijennet gantañ. (Luk.I,67; II,26; IV,14,18 - Ob.II,4,18; VIII,39 - Luk.XII,12 - MazhXXII,43,44- Ob.I,16 - Yann XIV,26; XVI,13,14).

b/ pa vez anv eus ar skridoù savet dindan lusk hag ouzh sklerijenn an Aotrou : II Per, I,20,21 "N'eus diougan ebet (eus ar Skritur -20) a vefe bet lavaret biskoazh diwar bouez youl an den, met dindan lusk ar Spered Santel (hypo pnevmatos hagioù feromenoi) eo o deus komzet tud'zo a-berzh Doue." (An Testamant Nevez, Emb.Al Liamm) - II Tim.III,16 "Pasa grafe theopnevstos" " Pep Skritur awenet gant Doue".

Trugarez da St Paol p'en deus roet deomp ar ger-se "theopnevstos" (divinitus inspirata) a zo e gwir ar ger micherel reizh ha resis - hag a vez troet a-zoare e brezhoneg dre "awenet gant Doue", o vezañ m'eo an "awen", dres evel "pnevma" pe "spiritus" : c'hwezh, anal, o sklerijennañ, o luskañ hag oc'h entanañ ar speredoù hag ar c'halonoù.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

- A -

SKRIVAGNERIEN AR BIBL "AWENET GANT DOUE"
"LUSKET GANT AR SPERED GLAN"(IITimIII,16-IIPer,I

Skridoù an daou Destamant a zo dezho ul lec'h dibar e-touez oberennoù lennegel an holl vroioù hag an holl amzerioù. Savet int bet, gouez d'ar Juzevien ha d'ar Gristenien, neket gant tud hepken, met ivez ha da gentañ, gant Doue E-unan.

I.- A-zivout an Testamant Kozh

a) Kredenn ar Juzevien

Biskoazh n'he doa Pobl Israel kredet da vat e kementoù ar Brofeded, na sentet outo... a-raok ma voe kaset d'an harlu e Mesopotamia pell diouzh he Bro-Balestina (722,597,586 K.H.S.).

Neuze e veizas ar Juzevien ne oa ket fentigell diouganoù o profeded.

Dre vevañ e-touez pobloù pagan o falsdoueoù diniver e komprenjont pegen dreist, pegen gwir e oa Yahwe, an Doue nemetañ, o Doue; ha pegen dreist ha pegen gwir e oa relijion Yahwe, o relijion.

Merzout a rejont gwelloc'h pezha rae anezho ur bobl diouti hec'h-unan : ur bobl santel da Yahwe.

E-pad ha goude an harlu e voe dastumet adlennet ha kempennet an dielloù a zanevelle darvoudoù tremenet o istor, ha kavet e voe en doa an istor-se ur ster, hag e oa bet renet gant Unan uheloc'h eget an dud. Savet e voe skridoù all ivez.

An holl skridoù-se, ur wech kenstrollet, a reas ul levr bras a voe sellet outañ evel ouzh ul levr awenet, ma komze ennañ e gwir an Aotrou mestr an neñv hag an douar, o reiñ d'an dud tro da anavezout E vennadoù meur.

Dija war-dro 700 K.H.S. e oa bet Ozea ar profed diskleriet evel un den dalc'het gant ar Spered,(Oz.IX,7) moarvat e-giz ar brofeded en e raok n'o deus lezet levr ebet (Niv.XXIV,2,I Rou.X,6,III Rou.XVIII,12, IV Rou.II,14...).

Levr al Lezenn (an Adlezenn) adkavet e Templ Yerusalem (622) a voe embannet dre urzh ar roue, a-berzh stad, evel "Roll ar reolennoù divizet gant Doue evit mad E bobl... ha ret sentiñ outo."

Goude an harlu e Babilon e voe kinniget da gumuniezh ar Juzevien distro da Vro-Judea, ha lennet dezhi war an ton bras gant Ezra ha Nehemia ar "Pemp Levrenn", al "Lezenn roet gant Doue da Voizez" (Neh.VIII,IX,X), "bet skrivet gant biz Doue" war an div daol vaen eus an Testeni (Erm.XXXI,18).

E raklavar Furnez Ben Sirac'h (130) ez eo graet meneg eus an dastumadenn skridoù anvet : "Torâh, Profeded ha Skridoù all", ha diskleriet evel mammenn pep furnez evit Israel.

Er Vakabeed I (XII,9) (100) e kaver skrivet : "Ni hon eus ... evit hor frealziñ al Levrioù santel a zo en hon daouarn."

Testeni a ro ar C'hrist o doa ar Juzevien doujañs vras ouzh o skridoù sakr : "Furchal a rit er Skriturioù dre ma kav deoc'h e kavit enno ar Vuhez peurbadus." (Yann V, 39).

Da heul dismantronù Yerusalem (70 G.H.S.), pa glaske ar Rabined farizian diwall ha mirout pezh a chome eus an dremenad, ez eas o freder da gentañ gant ar Skriturioù. En emvod dalc'het ganto e Yamnia (90-100 G.H.S.) e savjont resis roll al Levrioù santel, evel ma oa degemeret abaoe kantvedoù, rannet e teir lodenn : Torah, Profeded, ha Skridoù. Nac'hañ groñs a rejont avat degemer er roll-se ar skridoù bet savet war-lerc'h ar Brofeded diwezhañ, ken en hebraeg, ken e gresianeg... hag a oa bet degemeret koulskoude gant Juzevien an Diaspora (Skignadeg vras) ha gant kalz tud all, da lavarout eo, ar seizh skrid a vez graet a-wechoù

anezho : ar Skridoù deuterokanonek. (Sellout pelloc'h

b) Diskleriadurioù ar C'hrist

Sellet en deus ar C'hrist ouzh Skridoù santel E genvroiz evel ouzh komz azaouezus ha digemmus an Aotrou Doue... E Gomz dezhañ E-unan, ar Verb, Mab Doue: "Daoust ha n'eo ket skrivet en ho lezenn : lavaret em eus : Doueed oc'h (Salm 82). Mar gra ar Skritur doueed eus ar re-se e komz Doue outo - hag ar Skritur ne c'hell ket bezañ dianzavet - penaos neuze. e lavarit-hu : blasfemiñ a rez ?" (Yann X,34,35).

Mazhev V,17 : "Na gredit ket e vefen detet da lemel kuit al Lezenn pe ar Brofeded. N'on ket deuet da raskañ, met da gas da benn. E gwirionez, me 'lar deoc'h... ne dremeno eus al Lezenn nag un i nag un tired a-raok ma c'hoarvezo pep tra."

Mazhev XXII, 43,44 : "... David e sklerijenn ar Spered a anv anezhañ (ar Mesiaz) an Aotrou, pa lavar : ... an Aotrou en deus lavaret d'am Aotrou : Azez zn tu dehou din."

Bepred e ra Jezuz dave d'ar Skritur.

Lukaz IV,17,21 : "Roet e voe dezhañ (Jezuz) levr ar Brofed Izaia... Spered an Aotrou a zo warnon rak va olevet en deus"... Neuze e stagas da lavarout dezho "Hiziv e teu da wir al lavar-se eus ar Skritur."

Lukaz XXIV,27 : "O kregiñ gant Moizez hag an holl brofeded, e tisplegas dezho en holl skriturioù ar pezh a oa diwar E benn."

k) Kredenn an Ebestel hag an Iliz kentañ

Oberoù I,16 : "Ret e oa e teuje da wir al lavar-se eus ar Skritur, lec'h m'en deus ar Spered Santel dre c'henou David rakkomzet diwar-benn Judaz."

Oberoù IV,25 : "Mestr, te eo ac'h eus lavaret dre ar Spered Santel ha dre c'henou... David da servijer ... h.a."

Oberoù XXVIII,25 : "Gwir eo ar Gomz en deus ar Spered Santel lavaret d'ho tadoù dre ar profed Izaia..

Rom.I,2 : ... "Aviel Doue, ar c'helou mat-se en devoa prometet (Doue) gwechall dre E brofeded er Skriturioù Sakr diwar-benn E vab."

Ro.III,2 : " Fiziet eo bet enno (ar Juzevien) lavar-ou Doue"

II Tim.III,15,16 : "Anavezout a rez ar Skriturioù Sakr... An holl Skriturioù Sakr a zo awenet gant Doue. (Theopnevstos).

Hebr.I,1 : " Komzet en deus (Doue) ouzh hon Tadoù dre ar Brofeded."

I Pêr.I,11 : "(Klask a rae ar Brofeded) anaout pe hini oa ar c'houlz, pe re an degouezhioù a venne diskouezh dezho Spered ar C'hrist o chom enno pa destenie a-ziaroak poanioù ar C'hrist hag ar c'hloar a zeñfe-war o lerc'h."

II Pêr.I,19-21 : "... lavar ar Brofeded a rit mat o terc'hel dezhañ, evel ouzh ur c'houlaoenn o lugerniñ en ul lec'h teñval betek ma paro an deiz ha ma savo ar Werelaouen en ho kalonoù (sellout Furnez Ben Sirac'h I,6 - Furnez III,29 - Diskuliadur II,28, XXII,16). Dreist pep tra gouvezit kement-mañ : n'eus diougan ebet eus ar Skritur a vefe da zisplegañ hervez soñj an unan, rak n'eus diougan ebet a vefe bet lavaret biskoazh diwar-bouez youl an den; met dindan lusk ar Spered Santel o deus komzet tud 'zo a-berzh Doue. (Hypo pnevmatos feromenoi elalesan.)

II.- A-zivout an Testamant Nevez

Heñvel eo bet soñj an Iliz adalek an deroù diwar-benn skridoù an Testamant Nevez. O lakaet he deus atav war an hevelep renk ha re an Testamant Kozh.

Dija II Pêr.III,16, a laka lizheroù Paol keñver-ha-keñver gant ar Skriturioù all.

E dibenn ar c'hentañ kantved, Klemens Roma en e lizher kentañ da Gorintidi (47,3) a lavar: "E gwirionez awenet gant ar Spered eo en deus Paol kaset kemenn deoc'h diwar e benn e-unan ha diwar-benn Kefas hag Apollos." Ignatios Antiokeia (110), en e lizher da Smirniaz (VII,2), a laka heñvel "Ar Brofeded" hag "an Aviel"

"Pleustrit ar Brofeded ha dreist-holl an Aviel."

Youstinos (war-dro 150), en e "Apologia I" (LXVII, 3), a zisklaer e vez lennet, e bodadegoù ar Gristenien "Eñvorennoù an Ebestel" (an avieloù) "pe Skridoù ar Brofeded."

Polykarpos (+155 pe 156) o skrivañ da "Filippidi" (XII,1) a ra meneg eus lavar sant Paol da "Efezidi" (IV,26) : "Lakaet eo er Skriturioù... Arabat d'an heol mont da guzh war ho kounnar".

Eirenaïos (war-dro 180) a skriv a-zivout ar pevar aviel (adv.Haer. III,I,1) "Da gentañ o deus prezeget an Ebestel ar C'helou Mat. Da c'houde avat, ha dre youl Doue, o deus roet anezhañ deomp er Skriturioù... da vezañ diazez ha pilier hor Feiz". - (Adv.Haer.XI,8 "Pilier an Iliz eo an Aviel hag ar Spered a Vuhez (to evaggelion kai pnevma zoes)... Ar Verb azezet war ar C'heroubim en deus roet deomp an Aviel dindan pevar stumm, dalc'het unan avat gant ur memes Spered (heni de pnevmati synec'homenon). Reizh eo m'he devezo (an Iliz) pevar filier o c'hwezhañ (aweniñ) a bep tu an divreinusted (tessarar stylous pantac'hothen pneontas ten aftharsin) hag oc'h intrañ an dud evel tan evit daskoriñ dezho ar vuhez (ana -zo-pyrountas tous antrôpous)"

* *

O vezañ ma save amgredoni amañ hag ahont diwar-benn orin hag awenadur lizheroù Jakez, Youda, II Pêr, II ha III Yann, hag ivez, e broioù ar C'huzh-Heol, diwar-benn al Lizher d'an Hebreed, hag, e broioù ar Reter diwar-benn Diskuliadur Yann, - e sell ivez da stankañ an hent ouzh ar falskridoù-sakr o paotat, - e voe savet e lec'hioù'zo rolloù (Kanonioù e gresianeg) eus al levrioù awenet e gwir gant Doue.

An hini kentañ anavezet eo "Kanon Muratori" diwar anv an den en deus dizoloet anezhañ (1740) e levracueg "Ambrosiana", Milano. Ar roll eo eus levrioù an T.N. degemeret e Roma e dibenn an eil kantved, ennañ an

holl levrioù degemeret bremañ, nemet al lizher d'an Hebreed hag hini Jakez.

Origenes (+254), gouez da Evsebios Kaisareia (Ist. an Iliz, VI,25) a ra da geñver an T.N. un diforc'h etre al levrioù degemeret gant an holl hag ar re a vez tabut diwar o fenn : Hebreed, II Pêr, II ha III Yann.

Kyryllos Yerousalem a ro an hevelep roll, nemet Diskuliadur Yann.

Athanasios, en e 39vet lizher-Pask (367) a niver 27 skrid eus an T.N. anvet gantañ "apostolek, awenet ha kanonek."

III.- Disentezioù ar Senedoù-Meur a-zivout an daou Destamant

Er Reter n'eus nemet e Sened-Meur "in Trullo", Vyzantion (692) e voe degemeret roll klok an daou Destamant.

* *

Er C'huzh-Heol, ne voe savet ur roll klok eus levrioù an daou Destamant nemet gant ar Pab Innocens Iañ o skrivañ da Eksuperius Tolosanus (405); da c'houde, gant Sened-Meur Firenze (1441), ha d'an diwezh, gant Senedoù-Meur Trento (1546) ha Vatikano Iañ (1870).

* *

Sened-Meur ekumenek Firenze eo an hini kentañ a reas war-dro awenadur ar Skridoù Sakr. Lavarout a ra er c'hemennadur d'ar Gopted (Decretum pro Yakobitis, 4, 2,1442) "Anzav a ra an Iliz ez eo ur memes Doue hag a zo oberour an T.K. hag an T.N., da lavarout eo, al Lezenn, ar Brofeded, hag an Aviel. Rak, Sent an daou Destamant o deus komzet war-bouez awen ar Spered-Glan."

* *

Sened-meur Trento a oa e bal sevel roll skridoù awenet an daou Destamant evit respont d'ar Brotestant a hac'he (evel ar Juzevien) degemer ar seizh levr "deuterokanonek" eus an T.K., hag ar seizh levr eus an T.N. bet tabut diwar o fenn.

Diskleriañ a reas da gentañ (kendalc'h IV. V, 91. §, 4, 1546) " e tegemere hag e enore gant an hevelep karantez ha gant an hevelep doujañs -holl levrioù an T.K. hag an T.N. peogwir ez eo Doue ar memes oberour eus an eil hag eus egile, -hag ar c'helennoù deuet betek ennomp a c'henou da c'henou adalek ar C'hrist, pe roet gant ar Spered-Gla d'an Ebestel"...

Anaoueañ a reas da heul : "an neb na zegemer ket e sakr ha kanonek, pe a nac'h ez eo awenet gant Doue levioù ar Bibl en o fezh hag en o holl lodennoù, diouzh m'eo boas an Iliz katolik d'o lenn, hag e kement m'o c'haver embannet er Vulgata latin henañ."

**

E Sened-Meur Vatikano I e voe pouezet war awenadur ar Bibl nac'het gant ar "Boellegourien".

Resisaet e voe ster ar ger "awen" (inspiratio) implijet a-zivout ar Skritur Sakr (Kendalc'h III. Const. De Fide catholica. Pennad II "De revelatione" Nn6). "An Iliz a sell ouzh (skridoù ar Bibl) evel ouzh skridoù sakr ha kanonek, neket dre ma vijent bet degemeret ganti goude ma vijent bet savet diwar ijin mab-den hepken, neket hepken kennebeut dre ma kaver enno difazi an Diskuliadurezh; met dre ma 'z eo an Aotrou Doue an Hini en deus o savet, o vezañ m'int bet skrivet dindan lusk hag awenadur ar Spered Glan."

Anaoueañ a reas neuze ar Sened santel (Kendalc'h II Const. De Fide catholica, de Revelatione, Canon 4) " An neb na zegemer ket evel sakr ha kanonek, pe a nac'h ez eo awenet gant Doue levrioù ar Bibl en o fezh ha gant o holl lodennoù, e kement m'en deus Sened Meur Trento o renabet."

**

Sened-Meur Vatikano II (Const. dogm. Dei Verbum, 18, 11, 65) ne ra nemet degas da soñj kelennadurezh ar Senedoù kent. "Ar pezh a zo bet diskuliet gant Doue hag a gaver embannet e testennoù ar Skritur Sakr a zo bet skrivet dindan awenadur ar Spered Glan. Skridoù an T.K. ha re an T.N., en o fezh ha gant o holl lodennoù, a vez sellet outo gant an Iliz santel hor mamm (dezhi ar Feiz deuet eus an Ebestel) evel ouzh levrioù sakr ha kanonek. Rak, o vezañ m'int bet skrivet dindan awenadur ar Spered Glan, Doue o deus da oberour ha legadet int bet d'an Iliz evel (oberennoù Doue) (Dei Verbum, penn.III, Nn 11).

IV.- Peseurt skrivagnerien a zo bet awenet ?

Ar Bibl en e bezh, evel ma 'z eo en em gavet en e stad diwezhañ, a zo bet kempennet hag urzhiet a-hed kantvedoù gant meur a oberour, anat eo. C'hoarvezout a c'hell ivez gant ul levr awenet bezañ bet savet gant meur a skrivagner, o dije kenlabouret a-gevret, pe an eil re goude ar re all, ar re gentañ o tivrazañ pe o raktresañ, ar re ziwezhañ o peurechuiñ.

Hini ebet avat eus an oberourien-se n'eo chomet er-maez eus beli hag eus levezon ar Spered Glan. An holl a zo bet awenet, pep hini diouzh al labour hag an oberenn en doa da seveniñ... zoken an "aozer" n'en dije graet nemet dastum, urzhiañ, reizhañ hag unaniñ testennoù diaraok. Labourerien Doue eo bet an holl, ha "speredel" eo bet labour an holl.

Dav eo, eveljust, derc'hel soñj eus c'hoari gwevn ha liesdoare an Awen santel. Awenet eo bet da skouer an oberourien gentañ e sell d'un Diskuliadurezh tonket da vont war wellaat, hag ar skrivagnerien ziwezhañ o deus ranket ober stad eus an dielloù kent. Ar paotr en deus kavet mat komz eus paour kaezh ki Tobit n'en deus ket bet ezhomm eus an Awen santel kement hag an hini en deus savet an "Dek Gourc'hemenn".

Testenn orin ar Bibl eo a zo bet awenet ha neket an

troidigezhioù. Douget eur koulskoude da reiñ ul lec'h di-
bar da droidigezh ar LXX.

- B -

PENAOE EO BET AR SKRIVAGNERIEN SAKR "AWENET"
GANT DOUE

An Aotrou Doue a c'hell awenañ an dud e meur a zoare.
Evel m'eo bet lavaret uheloc'h, ez eo E vennad meur a
holl-viskozh : bodañ gouenn mab-den en ur gumuniezh, en
rouantelezh pe en un tiegezh bras, amañ dija war an doue
hag, un deiz da zont, en ur bed adnevezet.

Un taol arnod en deus graet gant pobl Israel; ha da
c'houde, savet en deus an Iliz santel, an Israel nevez.
Evit seveniñ ur seurt oberenn ez eo bet galvet gantañ
da genlabourerion tud 'zo, hag awenet en deus an dud-se,
o reiñ dezho, en tu-hont d'an natur, sklerijenn d'o
spered, lusk ha nerzh d'o youl ha d'o c'halon.

Sklerijennet en deus ha lusket darn evit o lakaat da
oberiañ (ar renerien); darn all evit o lakaat da gomz
(an diouganerien); darn all ivez evit o lakaat da skrivañ
(ar skrivagnerien sakr).

Awenet e oa Abraham gant Doue pa dec'has diouzh Our,
ha pa aberzhas e vab Isaak. Awenet ivez Moïze pa lakaas
Israel da dec'hout diouzh Bro-Egipt ha pa boanias da
ober anezhañ pobl Doue. Heñvel evit an dud veur a ziaz-
ezas, a ziwallas, a urzhias, a renas ar Bobl-se e Bro-
Ganaan.

Awenet ivez e oa ar brofeded, pe, diwezhatoc'h, an
ebestel, p'edont o kelenn pobl Doue... ha pa ne vije
netra eus ar pezh o deus lavaret da vezañ skrivet evit
mad o warlerc'hidi.

Rak kaset eo bet war-raok an Istor santel, gant Doue
ha gant an Dud a-gevret, a-raok bezañ danevellet pe
skrivet.

Fellet eo bet da Zoue avat e vije an Istor-se lakaet
dre skrid ha skrivet diwar E lusk ha dindan E sklerijenn.
Un awenadur dioutañ e-unan eo bet hini skrivagnerien
ar Bibl. Un donezon dibar eo bet evito a-berzh Doue -un
donezon hag a voe lakaet termen dezhañ pa voe savet hag
embannet skrid diwezhañ an T.N. N'eus ket bet abaoe, ha
ne vo ket ken, na skrivagner, na levr ebet awenet seurt-
se gant Doue.

*
*
*

Setu avat ur gudenn !

Levrioù ar Bibl a zo dezho daou seurt oberourien :
Doue ha tud.

Gout a ouzomp digant an Istor ez int bet skrivet
gant tud; ha diouzh ar Feiz ez anavezomp hag ez anzav-
omp ez int bet savet ivez ha dreist-holl gant Doue.
Gouez da Sened Trento, "ur memes Doue a zo oberour an
Daou Destamant". "Doue o deus da oberour", eme Vaticano I
diouzh e du, heuliet gant Vaticano II.

Penaos eta o deus Doue hag an den-mañ-den kenlabour-
et evit sevel o-daou ur memes oberenn ?

Un tamm diskleriañ a zo bet roet gant Vaticano II
(Dei Verbum, Penn.III, Nn 11). "E sell da sevel al
levrioù sakr... Doue en deus dibabet tud 'zo. Kemeret
en deus an dud-se gant o nerzhioù ha gant o galloud-
ezhioù bev evit oberiañ E-unan enno ha drezo, e doare
ma vije skrivet ganto, oberourien wirion int ivez,
kement tra a felle dezhañ, hag an dra-se hepken."

Dave a rae ar c'homzoù-se da gelc'hlizher "Providen-
tissimus" Leo XIII (18.11.1893), roet ennañ pennreol-
ennoù evit diskoulmañ ar gudenn. " (Ar Spered Glan)
en deus E-unan broudet ha lusket (ar skrivagnerien
sakr) da skrivañ, hag o skoret en deus pa skrivent, e
doare ma vezfent reizh en o reiz, ma vefent mennet da
skrivañ leal, ha ma lavarfent bepred dereat ha difazi:
ar wirionez, hag ar wirionez-se hepken a felle da Zoue

kemenn (hevelep tra a zo bet kelennet gant Pius XII e "Divino afflatu", 1943).

*
*
*

Adkemeret eo bet ar pennsturiennou-se ha displeget gant an doueoniourien e meur a zoare (da skouer : Voste, Bea, Trump, Benoît rener Skol biblek Yerousalem, Karl Rahner, J.L.Mac Kenzie, W.O hUrdail, Beumer, h.a.)
Setu ar pezh a c'heller kaout da wir.

Ul lusk dreist natur a zo bet roet gant Doue da veiz, da boell, da youl... da holl c'halloudezhioù an dud dibabet gantañ da skrivagnerien sakr. Degaset eo bet an dud-se da veizout, da varn (petra zo gwir ha fur ha da grediñ, iudicium speculativum, ha petra zo fur ha mat da ober, iudicium practicum), ha da skrivañ diouzh o giz dezho o-unan, pep hini oc'h en em lakaat korf hag ene, evel m'edo hag a youl vat, en e oberenn.

Sklerijennet eo bet ivez an dud-se en tu-hont d'an natur gant sklerijenn Doue. -A-wechoù Doue en deus enskuilhet war-eeun en o speredoù anavezadoù dibar ha dreistdiraez a-hend-all gant mab-den. Pezh a zo c'hoarvezet e sigur an diouganou resis (1). - Peurliesañ ez eus bet roet d'ar skrivagnerien nemet ur sklerijenn o lakaat anezho da varn hervez soñj Doue anaoudegezhioù deuet dezho diwar o skiant-prenet pe diwar o fred-eradennoù.

E berr gomzoù, lakaet eo bet ar skrivagnerien sakr, hep gouzout dezho an aliesañ, da veizañ, da gompren, da varn ha da skrivañ diouzh ratozh Doue ha bepred e pep frankiz.

-----
(1) C'hoarvezet eo gant profeded 'zo bezañ emskiantek eus an diskleriadurioù dreist-natur deuet dezho a-berzh Doue dindan stumm santadoù, faltaziennou, mennoziadoù dibar. Kel a zo neuze eus un awenadur dioutañ e-unan bet studiet a-ratozh, ha nemetañ, gant Thomas Akwino (IIa IIae, q.171-175). Arabat krediñ avat n'eus er Bibl na awen na diskleriadurezh ebet en tu-hont d'an diouganou

Ur sklerijenn hag un nerzh hollc'halloudek ha flour war un dro o deus aloubet anezho, met o lezel ganto o doareoù hag o frankiz klok hag anterin. A zo gwelloc'h: uhelaet eo bet o speredoù ha lakaet ijinekoc'h dindan awenerezh ar Spered Glan. Souezh ebet da gaout war gement-se pa soñjer emañ Doue dalc'hmat o krouiñ kement bezoud ha kement oberiañ, o krouiñ pergen kement ober a frankiz. "Kenderc'hel a ra ar Grouidigezh dalc'hmat"; bepred ez eus anezhi e pep lec'h hag e pep tra.

E seurt kenlabour ez eo Doue ar pennoberour, hag an den an isoberour. Ne vern avat : graet eo bet pep oberenn, savet eo bet pep skrid penn-da-benn gant an den ha penn-da-benn gant Doue, pep hini o vezañ labourer diouzh e c'hiz.

Meur a hini, dreist-holl e-touez Tadoù an Iliz, o deus graet eus ar skrivagnerien sakr binvioù etre daouarn an Aotrou (Sellout ivez ouzh Summa Theologica IIa IIae, q.173, a.4).

Lakaomp, da skouer, un den a hiziv oc'h ober gant boullgreionoù liesliv, unan du, unan glas, unan ruz. Unan a skriv tev, unan moan. Glaourenniñ a ra an trede.

Pa vez pep hini kaset war-raok gant ar skrivagner, hemañ a laka e gwirionez buhez ha nerzh e gorf, buhez hag ijin e spered da dremen a-dreuz d'e venveg.

Ar pajennoù bet skrivet e-giz-se a zo oberenn ar skrivagner hag ar boullgreion war-un -dro. Anat eo avat ez eo ar mennoziou hag ar barnadennoù displeget oberenn ar skrivagner da gentañ. Al livioù ha doareoù'zo eus ar skritur a zo da vezañ lakaet dreit-holl war gont pep boullgreion, o terc'hel soñj koulskoude ez eo bet ar re-mañ dibabet gant ar skrivagner.

Evel-se emañ an traoù gant Doue hag ar skrivagner sakr... Met war boentoù'zo hepken. Rak pep keñveriadenn a vez kamm mui-pe-vui.

Arabat krediñ ez eo bet skrivagnerien ar Bibl etre "daouarn" Doue binvioù diemlusk, divuhez, disoñj ha kollet ganto o frankiz tamm pe damm. Arabat zoken sellout outo evel ouzh sekretourien pe c'hrefierien

n'o dije graet nemet diskriavañ hevelep-hevelep ar pezh bet dezrevellet dezho gant Doue. Lakaet en deus Doue E sklerijenn hag E lusk da dremen a-dreuz da veiz, da boell, da youl, da skiantoù, da faltazi... ha da gorf a-bezh ar skrivagnerien, e doare m'o deus ar re-mañ, o skrivañ o mennozioù hag o barnadennoù dezho o-unan, skrivet mennozioù, barnadennoù ha mennadoù Doue.

O-daou, Doue hag an den, o deus savet ar skrid. O-daou o deus lezet warnañ o merk, o siell. Da bep hini eo an oberenn penn-da-benn. Hogen war anv Doue da gentañ hag en he fezh e ranker he lakaat. Da c'houde hepken, war gont ar skrivagner.

*
**

Mat eo erfin lakaat evezh ouzh kevredigezhel an Awenerezh santel.

Awen ar Bibl n'eo nemet unan eus ar galloudoù dreist-natur m'eo sturiet ganto Pobl pe Iliz Doue.

Arabat sellout ouzh ar galloud-se evel pa vefe nemetken tra ar re m'eo bet roet dezho. Roet eo bet dezho e-barzh ur gumuniezh hag evit he servijañ. Kevredigezhel eo bet kefridi ar skrivagnerien sakr. Lusket ha sklerijennet int bet evit mad Pobl Doue. Hag ar pezh o deus skrivet, ouzhpenn ma oa komz Doue, a oa ivez hengounioù, soñjoù ha goanagoù o c'humuniez. Mouezh Doue int bet, hag ivez mouezh o fobl o respont hag oc'h asantiñ d'he Doue.

Tra Pobl Doue eta eo ar Bibl savet a-ratozh enni hag eviti.

Set perak he deus ar Bobl-se anavezet bepred aes-tre, end-eeun ha diarvar Awen Doue er Skridoù-sakr. Pezh a zo gwir dreist-holl evit an Iliz Kristen, an Israel nevez ar Winenn wirion (Yann, XV), Korf kevrinus ar Verb deuet da vezañ den (I Kor. XII, 4, 12, 13, 27 - Rom. VIII, 1, 2, 14). Peogwir ez eo ar memes Spered Glan en deus awenet al Levioù Sakr hag a dalv da ene d'an Iliz war-un-dro, o reiñ dezhi buhez, lañs ha sklerijenn, e c'hell an Iliz merzout diouzhtu ha don er Skritur levezon hag ober ar Spered

Ar galloud he deus ivez muioc'h eget nikun, da ziskleriañ difazi komzoù he Doue fiziet enni.
Ar Spered a anavez ar Spered.

**

Ne vo meizet kement-se siwazh nemet gant ar re a gred c'hoazh e bezoud hag e galloud ar spered, hag a oar, diwar o emskiant ha diwar o skiant-prenet war-un-dro, n'eus netra gwirvoudeloc'h na fetisoc'h, na befoc'h, nag oberiantoc'h, na galloudusoc'h eget ar spered... eget ar Spered-Glan.

Kerse bras evit ar re (kristenien koulz ha tud digredenn) a gav gwelloc'h c'hoari o "c'halibaned" (Shakespeare. The Tempest) dre nac'hañ ha dre zisteurel kement anatadur ar spered en o diabarzh pe ermaez anezho, pe dre arguziñ didermen a-zivout galloud ha zoken a-zivout speredelezh o spered!

- K -

STER LIES AR SKRITUR SAKR

Doue, e kement ha ma 'z eo penn kaoz pep tra, n'eo ket bevnet e obererezh evel ma 'z eo hini an den awenet gantañ. Ne c'hell ket kennebeut Spered Doue bezañ enket e bevennoù mab-den.

Pa awene Doue E skrivagnerien e soñje kalz muioc'h hag e wele kalz pelloc'h egeto.
N'eus nemetañ, ar Peurvoud, evit gouzout da vat piv eo ha petra a soñj.

N'eus den evit peuranavezout eveltañ an darvoudoù : petra a voe, petra a zo, petra a vo. O vezañ ma 'z eo an Hini a ren an darvoudoù eus lein E beurbadelezh, meizañ a ra red an Istor a holl viskoazh ha penn-da-benn... e keit ha ma ne wel an den nemet ul lodenn bihan-tre eus an amzer vremañ, ul lodenn diglok meurbet eus an dremenet, ha netra eus an dazond.

N'eo ket souezhus eta en dije gallet Doue lakaat e meur a destenn awenet gantañ ar pezh a soñje hag a wele Eñ ar pennoberour... ha n'en deus ket roet bepred da welout na da c'houzout mat ha pizh d'ar skrivagner.

Bez' e c'helle ivez diskuliañ dre skrid E vennadoù a salvidigezh e-giz ma kare, tamm-ha-tamm, sklaeroc'h-sklaerañ. Se 'zo a-hend-all E zoare boas da gelenn ha ziorren ar speredoù hag ar c'halonoù. Atav ez a gorrek, habask ha flour gant an dud, o terc'hel kont eus an amzer o tremen ha doujus bepred da frankiz Mab-den.

Lakaet en deus kement hini eus E genlabourerien da sevel ar skrid-mañ-skrid en ur mare hag en ul lec'h resis. Eñ avat, ar pennoberour, a gomz e pep hini eus holl levrioù ar Bibl adalek deroù an T.K. betek dibenn an T.N. Kement levr awenet gantañ n'eo nemet ur pennad eus un oberenn vras kaset gantañ penn-da-benn.

Ar mennoziou eta, ar gerioù, hag al lavarennoù en doa Doue lakaet skrivagnerien da skrivañ, tro a oa dezhañ o adkemer (hag e oa E soñj o adkemer) e korf levrioù da zont diwezhatoc'h, evit o c'hadarnaat, o c'hlokaat, o feurziskleriañ, ha, neuze, lakaat da wel ar pezh na oa ket bet merzet sklaer gant ar skrivagnerien gantañ, met a oa bet rakwelet gantañ, an Aotrou.

E gwir, e vez kavet eus ur penn ar Bibl d'egile kalz a genglotadurioù estlammus ha pinvidik, dreist-holl etre an T.K. hag an hini nevez, er gerioù hag el lavarennoù, e darvoudennoù hag e tudennoù'zo, ma lavar drezo an Aotrou sklaeroc'h-sklaerañ E gomz unel ha peurbadel.

**

Ac'halese perzh dibar ar Skritur Sakr : daou ster a zo ennañ, unan denel hag unan doueel. Daou ster kenstur, kendeuzet; ha, padal, dibar-kaer an eil diouzh egile, an eil o vezañ dreist d'egile.

**

En un destenn sakr awenet ez eo ret teurel pled da gantañ ouzh ar ster resis, mennet gant ar skrivagner

hag o teverañ end-eeun diwar ar gerioù. Hemañ a zo ar, ster kentañ lizherennel, mennet gant Doue kerkoulz ha gant ar skrivagner.

**

Met alies ez eus da glask, en tu-hont d'ar ster lizherennel kentañ-se meizet ha merket gant an den o skrivañ dindan lusk ha sklerijenn ar Spered Glan, ur ster donoc'h, klokoc'h ha dreist mennet gant an Aotrou Doue, ha kuzh muioc'h pe nebeutoc'h d'ar skrivagner.

Hemañ a zo anvet un eil ster. Ha mar deo damguzhet ouzh meiz an isoberour, ez eo lakaet koulskoude e gwirionez gant ar Pennoberour en destenn, evit dont da vezañ anat tamm-ha-tamm diwezhatoc'h e testennoù santel all da heul.

**

Daou zoare en deus an Aotrou Doue da lakaat un "eil ster" en un destenn awenet, diouzh ma vez anv eus komzoù pe eus boudoù (tud pe zarvoudoù).

1/ Pa vez anv eus komzoù.

Graet en deus ar skrivagner sakr gant gerioù pe gant lavañenoù a vo adkemeret da c'houde gant Doue dre hant-ererezh skrivagnerien all e levrioù nevesoc'h eus ar Bibl, ha roet e vo dezho neuze ur ster resisoc'h, donoc'h, brasoc'h...

Ar skrivagner kentañ en doa meizet moarvat un dra bennak, ha marteze kalzig, eus ster dreist ha diouganus ar gerioù arveret gantañ. N'en doa ket meizet avat an dalvoudegezh klok a dlee bezañ o hini pa vefent arveret a-nevez gant tud awenet war e lerc'h.

Da skouer : ar ger "Spered" a zo deuet e ster da vezañ lerc'h-ouzh-lerc'h adalek deroù ar C'heneliezh (I,2) betek dibenn an Diskuliadur (XXII,17) : avel, c'hwezh, benveg eus nerzh ha galloud Doue; C'hwezh eus kounnar Doue; c'hwezh anal Doue mammenn a vuhez, a nerzh, a sklerijenn, a awen... ha, a-benn ar fin, ar Spered Santel,

An eil ster eus ur Gomz awenet a zo kalz dreist d'an hini meizet gant ar skrivagner kentañ. Anvet e vez ar ster leun pe glok.

Ret eo sellout ouzh ar ster leun-se, evel ouzh ur ster lizherennel, dre m'eo bet lakaet er gerioù gant Doue - eil-lizherennel avat, ar ster lizherennel kentañ o vezañ hepken an hini bet meizet gant ar skrivagner e-unan.

2/ Pa vez anv eus boudoù (tud pe zarvoudoù);

Bez ez eus en Istor ar Salvidigezh tud pe zarvoudoù (tud ha darvoudoù gwirion, istorel) a vez roet dezho er Skritur Sakr da gefridi ragaroueziañ, rakskeudenniñ, diouganañ tud pe gwirvoudoù da zont a vo lakaet anat diwezhatoc'h.

Da skouer : Ermaeziadeg Pobl Israel a Vro-Egypt gant an holl zarvoudoù a verkas anezhi (aberzh ha pred oan Pask, treuzidigezh ar Mor Ruz).

Ar c'hentañ skrivagner awenet en deus danevellet an Ermaeziadeg-se en T.K. en deus merzet sur a-walc'h he zalvoudegezh relijiel : dorn Doue o tieubiñ an Hebreed evit ober anezho E bobl.

N'en deus ket peurveizet avat holl ar pezh a oa ragaroueziet ha rakskeudennet gant ar Pask kentañ-se... ha ne voe diskouezet s'plann hag anat nemet en T.N. pa voe gouenn Mab-den dasprenet ha deuet, hi ivez, da vezañ Pobl Doue a drugarez da aberzh meur an Oan Pask gwirion, m'hon eus perzh ennañ dre ar Vadeziant, Sakramant an Aoter...h.a.

Ar c'hentañ pask danevellet gant an T.K. a oa evel ur raktres, ur ragarouez, ur rakskeudenn, un "diougan dre ober" eus ar Pask Nevez, Pask ar C'hrist, ar "Pimpâtrum", an uhel-skouer, ar raskouer (sellout ouzh ar c'heriaoueg da heul).

Bez e oa dezhañ, en tu-hont d'e ster kentañ, un eil ster, hemañ ur ster ragarouezel, rakskeudennel e-keñver "traoù" pe darvoudoù da zont ha tonket da vezañ diskouezet un deiz gant Doue E-unan.

Geriaoueg

- a) skouer, patrom : traoù pe tud eus an amzer vremañ pe dremenet, pe eus ar bed-mañ pe eus ar bed all, da vezañ kemeret skouer diwarno. Typos (I Kor.X,6 - Fil. III,17 - I Thes.I,7 - II Thes.III,9 - I Tim.I,16; IV,12 - Tit.II,7 - Hebr.VIII,5 - Ober.VII,43).
- b) pennpatrom : raskouer (rak = dirak ha neket a-raok) rakvoud, Traoù pe tud bet diouganet, aroueziet, skeudennet gant traoù pe dud en o raok. Antitypos (I Petr.III,21).
- k) ragarouez, rakskeudenn, raktres (rak = a-raok) : Tud pe traoù oc'h aroueziañ, o skeudenniñ, o raktresañ, o tiouganañ tud pe draoù da zont (pe deuet) war o lerc'h : typos (Rom.V,14 - I Kor.X,11); antitypos (!) (Hebr.IX,24).
- d) skeud : skia (Hebr.VII,5; X,1; Kol.II,17).
- e) skeudenn (?) : hypodeigma (Hebr.VIII,5; IX,23 h.a.)
- f) arouez (?) : parabôlê (Hebr.IX,9 -XI,19).

* * *

An daou eil ster an hini leun hag an hini rakskeudennel pe ragarouezel, arabat o disrannañ diouzh ar ster kentañ lizherennel. Klotañ a reont gantañ. Ne reont nemet e binvidikaat diouzh soñj ha mennad an Aotrou Doue oc'h en em zispakañ muioc'h-mui, dalc'hmat hag heñvel atav, a-hed an Diskuliadurezh.

* * *

Lakaomp evezh avat.

An "eil sterioù" (leun ha rakskeudennel) ne c'hellont ket bezañ termenet diouzh mennoz ha faltazi ne vern piv.

Bez ez int diskleriet hep ket a var gant Doue E-unan o verkañ sklaer hag anat en T.N. pe e kelennadurezh voutin E Iliz e oa bet lakaet un dra bennak (den pe zarvoud) en T.K. da raktres pe rakskeudenn ragarouezius.

Da skouer :

Adam meneget evel rakskeudenn ar C'hrist e I Rom. V. Heñveldra evit Abel (Hebr.XII.24), Melkisedek (Hebr.VIII,13,15,17). Moizez (Hebr.III,2).

Aberzh oan Pask meneget evel raktres Pask ar C'hrist (I Kor.V,7).

O terc'hel kont eus ar pennreolennoù hag eus an diforc'hoù-se e c'heller pleustriñ ervat war ar stervarnerezh hag an doueoniezh wiblek.

D

AR STERVARNEREZH (1)

Ar stervarnerezh rik a zo e bal lakaat anat ar pezh a fell d'an den skrivagner lavarout en e skrid, pe, mar kaver gwelloc'h, lakaat anat ar ster kentañ lizherennel mennet ha skrivet gantañ. A-walc'h eo evit se ober gant sklerijenn poell mab-den met gant ar poell mab-den gourdonet a-zoare diouzh gouiziegezhioù a bep seurt.

1/ Burutellerezh an testennoù. (2)

Rankout a ra ar stervarner da gentañ labourat war an testennoù gwellañ, hag, evit se, klask adkavout testennoù gwirion ar skridoù orin, kement ha ma c'hell, diwar an dornskridoù koshañ ha talvoudusañ, diwar ar c'hentañ troidigezhioù deuet betek ennomp, ha diwar an arroudennoù hir pe verr a gaver e-leizh, amañ hag a-hont, el liderezhioù pe e Oberennoù Tadoù

(1) Eksejez. (2) "Critique textuelle".

an Iliz savet er c'hantvedoù kentañ goude Hor Salver.

2/ Skridvarnererezh (burutellerezh lennegel)

a) Sellet e vo ouzh ar mare hag ouzh an doare m'eo bet savet pep skrid; ouzh buhez ha temzpered an hini pe ar re o deus e savet. Klasket e vo ivez eus a belec'h (mammennoù) ha penaos en deus desket ar skrivagner ar pezh a ro deomp da c'houzout : ha gwelet en deus e-unan ar pezh a gont ? Pe daoust ha ne gomz nemet diwar glevout pe diwar lenn ?

b) Spisaet e vo ster resis kement ger ha kement lavarenn er yezh orin m'eo bet savet ar skrid, o terc'hel kont eus an dibarderioù a-fet geriaouañ ha kevreadiñ a vez kavet e kement oberour, levezonet ma 'z eo bet gant e speredegezh dezhañ e-unan, gant yezh e dud hag e amzer, hag ivez gant e lennadurioù.

k) Taolet e vo pled ivez ouzh stummoù pe furmoù lennegel an oberennoù, da lavarout eo, ouzh an doareoù (pep hini dibar ha dezhañ reolennoù pizh) m'eo boas spered Mab-den ober ganto evit diskleriañ e soñj dre gomz pe dre skrid. (Divino afflante, Pius XII, §35, 1943 - Vaticano II, De Revelatione divina. K.II,12).

N'int ket an hevelep re en holl speredegezhioù pe ouennoù-tud pe bobloù pe vroioù. Da bep rummad tud e vez e dro-spered dezhañ e-unan. Ar stummoù a gaver e lennegezhioù kozh ar Reter-Nesañ, ha peurgetket e Skridoù ar Bibl a zo disheñvel a-walc'h diouzh ar re anavezet hag arveret e lennegezhioù gresian ha latin.

*

Skridoù liesstumm al lennegezhioù latin (al lennegezh c'hall da skouer) a zo aes o renkañ a rummadoù diouzh furm pe stumm pep hini. O vezañ m'eo troet al Latin enk ha sec'h o spered, da zielefennañ, da urzhiañ ha da adrenkañ, tided, pep tra, kement hini eus ar stummoù-se a zo bet termenet rik hag ar roll anezho a zo bet savet, stabilaet... ha skarnilet da viken. Al

Latined ne gont evito nemet reolennoù ha savadennoù divuhez ar poell krin.

Renket e vez an oberennoù spered gant al Latined dre vras evel-henn :

a) Ar skridoù o tennañ d'ar Skiantoù resis pe dam-resis : jedoniezh, fizik, kimiezh, bevoniezh... - Prederouriezh (eoneiezh, meizreizherezh, yezhoniezh, boudoniezh, youlreizherezh) - Istor...

b) An oberennoù lennegel rik : Komz plaen : Istor, eñvorennoù, lizhiri, danevelloù, romantoù, mojennoù, c'hoariva, kendivizoù, flemmskridoù; Barzhoniezh : barzhonegoù meur an danevellañ, barzhonegoù luraek, dramaoù, klemmganoù, flemmganoù, h.a.

*

Skrivagnerien gozh ar Reter-Nesañ a rae gant furmoù lennegel boas en o broioù hag en o amzer, ha ne c'hell ket bezañ anv a renkañ ar stummoù-se er rummadoù klasel ijinet gant spered Aristotelès, Horatius, pe vBoileau.

Setu well-wazh ar stummoù a c'heller menegiñ e lennegezh henamzerel Bro-Egypt, Kanaan ha Mesopotamia : Dielloù o tennañ d'al lezenniñ, d'ar melestrerezh, da'n armerzh; Rolloù tud, rolloù broioù ha rolloù kurioù; Danevelloù (hanez); lizhiri, testennoù jedoniezh, steredoniezh, steredouriezh ha mezegiezh; ritualoù; skridoù a furnez (alioù, krennlavarioù, kontadennoù); flemmganoù, klemmganoù; mojennoù meur... h.a.

*

An holl furmoù lennegel-se eus an henamzer reterel a zo bet arveret gant skrivagnerien ar Bibl. Met hini ebet eus ar furmoù lennegel a gaver er Skridoù Sakr ne glot ervat gant re al lennegezhioù anvet klasel du-mañ. Diskiant-tre e vefe klask klenkañ oberennoù al lennegezh santel e framm strizh pe e sternioù enk al lennegezhioù gresian-ha-latin. Ha diaes e vefe zoken klask o renkañ a rummadoù resis. Tabutoù didermen a zo bet savet etre ar re o deus aesaet hen ober.

Evit gwir, kemmesket eo ar stummoù lennegel penn-da-benn ar Bibl. Pell eo al lennegezh santel a vezañ strizhreizhiet, skarnilet : tarzhañ a ra ar vuhez enni a bep tu.

Da gentañ n'eus gant ar skrivagnerien sakr keal ebet eus oberennoù skiantel resis, diforc'h krenn diouzh oberennoù al lennegezh rik. N'oa ket Israeliz douget bras d'ar gouiziegezhioù skiantel evel m'eo ar re-se komprenet bremañ hiziv an deiz. Koll amzer ha netra ken e vefe klask e pajennoù ar Bibl kentelioù giz vremañ war ar skiantoù. N'oa ket pal ar skrivagnerien awenet reiñ seurt kentelioù. Relijiel nemetken e oa o fal : reiñ da c'houzout d'o selaouerien ha d'o lennerien, dre ul lavar eun hag aes da gompren gant an holl, desket pe zizesk, piv e oa an Aotrou Doue, petra a rae, petra a c'houlenne, penaos skoulmañ darempredoù gantañ, penaos en em ren an eil re gant ar re all... ha mat pell'zo.

An Istor peurgetket ne oa ket intentet gant Reteriz ha gant an Hebreed kozh, dres evel m'eo intentet bremañ gant an Istorourien. N'oa ket ar skiant-se evito reoliet gant lezennoù resis. O soñj a oa kenteliañ ar wirionez, a dra sur. Hogen dres, evit lakaat o lennerien da gompren an dremenad ar muiañ ar gwellañ, n'oant ket chalet tamm ebet, pa gontent an darvoudoù gwiriekañ, o silañ e kreiz o danevelloù skeudennoù, taolennoù, prederiadennoù, prezegennoù, divizoù a bep seurt, e sell da ziskleriañ d'an holl ster gwirion leun ha klok an darvoudoù-se. Setu perak ez eo an Istor er Skridoù Sakr ur stumm lennegel dibar n'eus skouer ebet anezhañ e lec'h all.

Kemend-all a c'hellomp lavarout diwar-benn testennoù bras ha bihan al lezenniñ, an holl anezho levezonet gant soñj an Emglev Santel skoulmet etre an Aotrou Doue hag E bobl. D'ober hon eus ivez nebeutoc'h gant gourc'hemennoù groñs ul lezenour hollvelicour eget gant kemennoù savet a-feur m'eo bet c'hoarvezet an darvoudoù ha skoulmet ar c'hudennoù. Lakaomp evezh

ez eo kemmesket peurliesañ an danevelloù hag al lezennoù er Skridoù Sakr.

Ha diouganou ar Bibl ? Daoust hag ez eus ezhomm da bouezañ kalz evit diskouez ne gaver netra heñvel e neblec'h ?

*

Pa 'z eo ken diaes-se lakaat a renkadoù resis stummoù lennegel ar Bibl, n'eus nemet o menegiñ d'ober ken. Talvezout a ra ar roll da heul dreist-holl evit an T.K.

a) Komz plaen : lezennoù; dielloù ó sellout ouzh ar melestradur; rolloù rummadoù tud; danevelloù "istore romantigoù, ha kontadennoù a vuhezegezh; mojennoù ar-oueziañ; gourvojennoù amprestet digant lennegezhioù all met glanaet hag adaozet; diouganou; parabolennou; gourskeudennoù (alegori...où !); displegoù a furnez (c'hokmâh); diskleriadurioù war an hengoun pe war an testennoù kozh e sell da gadarnaat tezennoù 'zo (mid-rashim); diskuliadurioù (gweladurioù pe hunvreoù); h.a.

b) Barzhoniezh : ar meurzanevellañ, an esmaeañ, ar c'henteliañ hag an azeuliñ a gaver mesk-ha-mesk er Salmoù, er meulganou, e meur a gan a vrezel, e kan-aoennoù a garantez, maronadoù, klemmganou, flemmganou; e diouganou ar Brofeded, er skridoù a furnez (divizoù dramaek, krennlavarioù, parabolennou, mash-alim) h.a.

*

Fellet eo bet d'ar Spered Santel, dre hanterezh ar skrivagnerien sakr, komz ouzhomp a-dreuz d'an holl stummoù prezeg ha skrivañ-se degemeret hag arveret en Israel a-hed ar c'hantvedoù. Eñ an hini en deus lusket - pe skoret d'an nebeutañ - pep hini eus E genlabourerien da zibab an doare gwellañ da lavarout o soñj : soñj Doue ha soñj ar skrivagner. Merkañ a ra ar furnoù lennegel, evit ul lod bras, natur ar c'hentelioù kinniget deomp gant an testennoù. Spisaat a reont mennad kentelius resis an testennoù-se.

Ret groñs eo enta derc'hel kont eus furm lennegel ur skrid awenet evit meizañ ervat ar ster anezhañ, ha, dre se, soñj resis ar skrivagner ha war-un-dro hini an Aotrou Doue E-unan. Ma tisoñj lenner ar Bibl stumm lennegel un oberenn e fazio dre ret.

3/ Burutellerezh istorek.

Da beurglokaat e labour e vo ret d'ar stervarnour sevel un enklask istorek. Lakaet e vo lavarioù ar Skritur Sakr e kemm gant ar pezh a zesk deomp a-hend-all an douaroniezh, an hononiezh hag an istor foran diwar-benn an darvoudoù politikel, kevredigezhel, c'hoarvezet er broioù ha d'ar mare m'eo bet skrivet kement oberenn.

Sklerijennet brav e vo peurliesañ an testennoù studiet gant seurt keñveriadennou. Adnevezet eo bet e gwirionez ar studioù biblek gant kavadennoù an hendraourien ha gant labourioù pervezh an istorourion "boellek" abaoe ur c'hantved a-zivout henamzer ar Reter Nesañ.

E tailh e vezor neuze da gomprenmat ha difazi pezh a fell d'an destenn-mañ-testenn eus ar Bibl reiñ deomp da c'houzout.

E

AN DOUEONIEZH BIBLEK

Disheñvel eo an Doueoniezh biblek diouzh ar stervarnerezh. Uheloc'h eo he fal ha ledanoc' he zachen.

He fal a zo lakaat anat ha peurgompren soñj an Aotrou diwar ar pezh a zo bet skrivet gant an dud awenet - hag ober he seizh gwellañ evit henn diskleriañ.

He danvez eo :
1°, ar ster kentañ lizherennel savelet gant ar skridvarnerezh rik, e kement m'o deus ar skrivagnerien resevet ha meizet anezhañ en un doare dreist-natur.

2°, an eil-sterioù, bet lakaet en testennoù gant Doue, alies hep gouzout re d'ar skrivagnerien, haga'nem ziskouez sklaeroc'h-sklaerañ a feur ma 'z a an diskuliadurezh war glokaat a-hed ar Bibl a-bezh.

Ne c'hell ket al labour-se bezañ kaset da benn gant ar poell hepken evel ma c'hoarvez gant ar stervarn-erzh. Dindan sklerijenn ar Feiz eo e rank seurt labour bezañ sevenet, peogwir ez eo bet savet ar Skridoù Sakr dindan sklerijenn ar Spered Glan, ha ne c'hellont bezañ peurgomprenet evel komz Doue gant al lennerien nemet en hevelep sklerijenn. "Ez koulou e welimp ar goulou" (Salm XXXV,10). E sklerijenn ar Feiz hepken e tesson komzoù Doue a-ziabarh, e spered hag e kalon an den, evel pa vefent lavaret dezhañ rageun.

A-benn ar fin e vo keñveriet kenetrezo komzoù Doue dastumet en holl Skridoù Sakr, merzet o c'henglotadurioù, ha kavet a-dreuz d'o sterioù lies ha d'o stummoù liesseurt soñj ha mennad meur ar Garantez peurbadel.

*

N'eus doueoniezh talvoudus ebet, na biblek nag all, nemet e vefe diazezet mat war ur stervarnerezh dereat, reizh ha skiantel.

Klozañurioù un hevelep stervarnerezh a zo sichenn peurrekis kement imbourc'h m'eo an doueonourien krog gantañ.

Klask sevel un doueoniezh viblek er-maez eus un anaoudegezh skiantel ha diarvar eus ster lizherennel an testennoù awenet a vefe en em gondaoniñ da boelladennoù faltazius, diwir, disleal da geñver mennad Doue, ha lakaat war gont an Aotrou mennozioù fazius, touellus - gevier evit troc'hañ berr - ijinnet gant stultenn mab-den.

Mont a ra an doueoniezh viblek avat en tu-hont d'ar stervarnerezh. Gwelout a ra pelloc'h ha tizhout dre ar Feiz gwirionez Doue ne c'hell ar stervarnerezh drezañ e-unan kaout krog ebet enni. Gellout a ra ar

stervarnerezh sevel un istor eus Pobl Israel gant an darvoudoù hag an ensavadurioù anavezet gant an holl. Hogen n'eus nemet an doueoniezh evit meizout hag anavezout ez eo an Istor-se un drama kevrinus, c'hoariet a-gevret gant Doue ha Mab-Den, Istor gwirion salvidigezh ar Bed m'en em ziskouez Doue ennañ o tishualañ E grouadurien diouzh Galloudoù an Droug hag ar Marv hag ouzh o dedennañ war-du ar Gwennved.

*

Chom a raio gant an doueonour diskleriañ an dra-se d'ar re all e doare ma vo komprenet gant ar re n'eo ket peurgollet o skiant vat ganto...

... N'eo ket dre gealioù, dre c'herioù ha dre lavarennoù iskis, luziet, difetis, ijinnet gant poell Mab-Den er-maez eus ar vuhez hag eus ar gwirvoud, arveret gant gouizieien 'zo o genou bras...

... met, dres, dre ar c'healioù, dre ar gerioù, dre ar skeudennoù eeun, fetis, tost d'ar gwirvoud ha d'ar vuhez, m'eo boas an Aotrou Doue d'ober ganto pa sav ennañ ar c'hoant da doullañ kaoz gant E baour kaezh bugale.

F

KELENN DIFAZI AR BIBL

Ar Skritur Sakr, o vezañ ma 'z eo komz Doue, ne c'hell kelenn nemet ar pezh a zo gwir, ha tamm ebet ar pezh a zo gaou pe faos.

N'eo ket bet savet avat evit kelenn deomp ne vern peseurt gwirionez war ne vern peseurt danvez pe dachenn.

Degaset en deus Sened meur Vatikano II da soñj (Dei Verbum, P.III,n.11, "Testenn luziet a-walc'h, rak tabut bras a voe bet savet war he divout : fellout a reas d'ar Pab ha da veur a hini ma vije dalc'het kont eus o soñj):

"Peogwir e tle kement lavar bet gant skrivagnerien awenet al Levrioù sakr bezañ prizet evel komzoù ar Spered Santel E-unan, ez eo ret anzav e kelenn ar

Skritur en un doare start, leal ha difazi, ar WIRIONEZ a zo fellet da Zoue, en arbenn d'hor salvidigezh, ma vije lakaet el Lizhiri Santel."

"Setu perak ez eo an holl Skritur awenet gant Doue barrek da gelenn, da zifaziañ, da adreizhañ, da stummañ d'ar justis, evit ma teuio an den-a-Zoue da vezañ peurvat ha ma vo paramantet d'ober kement a zo mat."

I

Ar wirionez, a vez anv anezhi er Skridoù awenet eus ar Bibl, arabat sellout outi gant daoulagad ar C'hresianed kozh pe gant re o heritourien.

Gouez d'an holl, ez eo gwirion kement tra (soñj, lavar, ober pe oberenn) o tont eus Mab-Den a glot gant ar "pezh a zo". Hogen, gouez da zalc'hidi ar speredegezh c'hresian, ne vefe gwirionez ebet er-maez eus ar skiant dastumet dre c'hoari strizh meiz ha poell Mab-Den. Poellata, setu hervezo an ober dreist an ober meur; gouzout pe anavezout dre forzh poellata, setu, hervezo, pal uhelañ buhez Mab-Den, brasañ gloar, lorc'h, hag eurvad hep e bar an holl gwitibunan.

*

Ne c'hell ket Mab-Den, moarvat, tremen hep ar meizata nag hep ar poellata evit tapout krog e anien don an traoù pe e ster an darvoudoù ha diguzhat ar gwirvoud speredel ha meizus a vez en o diabarzh; evit anavezout ivez ez eus boudoù gwirion en tu-hont ha dreist d'an danvez, hag, a-benn ar fin, evit lakaat an holl wirvoudoù-se da vezañ anat (a-lanthanein, a-lethes, a-letheia).

Met, ouzhpenn m'eo ret disfiziout bepred na vefe c'hoari poell kement hini gwariet gant ar fallagriezh pe gant ar sotoni, e tleer ivez derc'hel koun n'eo ket divent meiz Mab-Den. Strizh eo kentoc'h ha gwan awalc'h e c'halloud.

Arabat bezañ touellet gant kavadennoù hag oberennoù ar Skiant hag ar galvezouriezh a-vremañ. Sebezus ez int e gwirionez hag i bet a-drugarez da ijin (meiz ha poell) Mab-Den. Met nag a amzer, nag a dud, nag a genstudioù, a gendivizoù, a genlabourioù ez eus bet ezhomm evit dont a-benn da seveniñ seurt marzhioù. Ha koulskoude, amañ n'eus anv ken nemet eus oberiañ war dachenn an danvez (jedoniezh, naturoniezh, kimiezh, bevoniezh ...) lec'h m'eo aesoc'h a-walc'h burutellañ labour ar spered hag anavezout diarvar ar wirionez... ur wirionez ha n'eo ket an hini bouezusañ.

*

Na bras eo spered Mab-den. Met na bihan eo ivez ! Ret eo d'hor meiz ha d'hor poell disrannañ, diskolpañ, dielfennañ, trouc'hañ, lodennañ, tammata gwirvoud ar boudoù evit dont a-benn da dapout ha da anavezout o gwirionez don... hag houmañ, dre ret, ne vez paket nemet a dammoù, dre veur a veizadur, a dreuz da veur a veizad : meizadoù darnaeuek, digroc'henet, difetis, diglok, a ranker da c'houde keñveriañ pe lakaat e kemm an eil re gant ar re all evit dezastum un anaoudegezh dereat eus ar "pezh a zo".

Ha diwar neuze, piv ne wel ket emañ an unan en arvar bras da sellout ouzh e veizadoù hag ouzh e boellatadennoù difetis evel pa vijent o-unan ar gwirvoud, pa ne reont nemet reiñ an tu da dizhout ar gwirvoud. Dedennus eo a-dra-sur o diforc'hañ diouzh ar gwirvoud hag ober anezho pe sevel diwarno ur "gwirvoud touell" n'en deus netra da gaout gant ar wirionez. Diskouez a ra an Istor n'eo ket ar "subjektelourien" (dangorelourien) o deus graet diouer a-hed ar c'hantvedoù adalek Platon betek Heidegger.

*

Hebreiz a vez dezho un doare diouto o-unan ha gwirvoudeloc'h pe rakvoudeloc'h da anaout.

N'eo ket o spered douget tamm ebet d'an disrannañ, d'an dielfennañ ha d'an difetisaat. Kizidikoc'h ez int ouzh ar pezh a ra unan eget ouzh ar pezh a zisrann. Skiant bev ha lemm a vez ganto eus an darmprediañ hag eus an eren. Techet int d'ar c'hendas-tum, d'ar c'henstrollañ ha d'an unaniñ.

Ha pa sellont ouzh ar boud-mañ-boud, e klaskont e welout en e bezh, end-eeun ha diouzhtu (eeunweler-ezh). Klask a reont tizhout ha pakañ raktal ha da gentañ an "hollad" ma 'z eo, en e wirvoud fetis leun ha bev gant e holl binvidigezh. Rak pinvidigezh eo ar fetis n'eus forzh penaos. Paourentez avat eo mui-pe-vui an difetis bet diwar skejañ ar gwirvoud, d'an nebeutañ pa vez sellet outañ evel boud diere, ha neket evel ur benveg evit anavezout ar gwirvoud en e greiz donañ.

En un doare fetis e sell hag e wel Hebreiz. Se n'eo ket lavarout ne sellont ha ne welont ket en un doare speredel. Ar c'hontrol bev eo. Meiz (binâh) a vez ganto ivez ha gout a ouzont ober gantañ.

*

Tra fetis eo ar wirionez evito.

Penn da benn ar Bibl e vez graet gant ar ger "emeth", a vezer boas da dreiñ : "gwirionez" hag a dalv ent-resis kement ha : pezh a zo fetis, kalet, start, stabil, divrall, leal... gwir.

"Emeth", "gwirionez", eo an Aotrou Doue dreist-holl. Den ne lavaro n'eo an Aotrou Doue nemet ur meizad, ur mennoziad, ur c'heal difetis. Ur gwirvoud fetis ez eo Doue, divuzul ha dreist pep tra, peurvat, peurlleun ha peureun war un dro, digemmùs, divrall, leal : ar peurvoud, ar roc'h, evel ma lavar ar Salmoù. Arabat evit kelo-se soñjal ez eo an Aotrou Doue ur boud danvezel pe gorfel. Arabat disoñjal n'eus netra gwirvoudeloc'h, na fetisoc'h, na bevoc'h, na lemmoc'h eget ar Spered. Kement boud bev speredel, tamm danvez ebet ennañ, ez eus anezhañ

dre ret un hollad ken unan ha ken eeun a binvidigezhioù uhel ma ne c'hell bezañ digenelfennet e mod ebet : bez' e vo anezhañ atav.

*

Tra fetis eo ar wirionez ivez evit Hebreiz dre ma vez paket krog enni gant an den a-bezh, korf hag ene, meiz ha kalon, ha neket hepken gant ar meiz hag ar poell.

Arabat soñjal e c'hell ar meizañ bezañ disrannet diouzh ar c'hoantaat, hag ar soñjoù diouzh ar mennadoù. N'eus ket tu da vezout ha da brederiañ hep ober stad eus dleadoù ar vuhez. Meizañ pe soñjal a zo un ober a rezid (frankiz) ; meizañ ha prederiañ a zo dija emouestlañ.

Setu perak e kav da Hebreiz e teu soñjoù Mab-den eus e greiz donañ, eus e galon (lev). Anaout a reer gant ar galon. Gwallet ha teñvalaet e c'hell bezañ ar meizout en abeg d'ur galon fall ha kaletaet. Dont a ra an anaoudegezh wirion eus ur galon izel hag a youl vat. N'eus ket tu da zisrannañ ar meizout hag an anavezout diouzh ar vuhez.

N'eo ket kennebeut ar meizañ, ar poellata hag ar gouzout pal uhelañ ha diwezhañ buhez Mab-den. Kel ebet gant tud ar Bibl eus anavezout evit anavezout nag eus gouzout evit gouzout nemetken. Sturiet e tle bezañ an anaoudegezh hag ar ouiziegezh davet an ober hag ar garantez.

Da skouer, gouez d'ar skrivagnerien sakr, n'anavezzer ket Doue evit gwir pa 'z anavezzer anezhañ diwar meizout ha poellata nemetken (noësis pe gnōsis) laouen o kaout diwar E benn nemet meizadoù pe gealioù difetis, darnaouek ... ha diglok diouzh ret pe-gen eeun bennak ha sklaer e vijent, e-giz ar c'healioù eeun ha sklaer... paour avat, goullo, bet kanmeulet gant ar gall brudet Descartes.

Anaout da vat (yada') an Aotrou Doue eo : arnodiñ ez eo Eñ an Hini bev ha madelezes divent n'eus nemetañ ; kejañ gantañ ; bevañ stok outañ ; kerzhout gantañ pe dirazañ ; respont d'E wirionez, d'E vezañs, d'E

garantez, d'E lealded divrall, dre vezañ an unan leal ha gwirion en E geñver. Anaout Doue e gwirionez eo en em aberzhiñ dezhañ dre ur garantez oberiant; en ur ger, ober ar wirionez eus kreiz ar galon.

Evit anavezout ar wirionez ez eo ret ober ar wirionez. " An hini a ra ar wirionez a gerzh da gaout ar sklerijenn." (Yann III, 20).

*

Gant an Hebreud e vez, imboudet ennañ, skiant an diabarzh hag an endon, skiant ar Spered, skiant ar pezh a zo en tu-hont d'an natur, skiant kevrinoù Doue.

Gouzout a oar dre anien ez eo Mab-den tonket d'ur vuhez dreist-natur hag e skuilh Doue en e galon ur sklerijenn dibar evit ma c'hellfe a-drugarez dezhi anavezout anezhañ ha kendivizout gantañ. Damverzout a ra ez eo ar sklerijenn-se lakaet ennañ dre Spered Doue E-unan bet roet dezhañ, ha n'eus ket evitañ a wirionez er-maez eus ar Spered-se.

*

Ha neuze, pa glasker komz eus Doue, ar Wirionez, ar Peurvoud trec'h d'an holl re all, - pe gentoc'h, pa fell da Zoue en em ziskuliañ d'an dud, - e pe yezh e vo graet ? Gant peseurt komzoù ? Daoust hag eñ e vo gant ur yezh pe gomzoù difetis ?

Diaes eo a dra sur da yezhoù Mab-den diskleriañ dereat kement boud a zo spered. Met ur fazi eo krediñ e vefe tu d'henn ober gwelloc'h gant gerioù difetis eget gant re all. Seul vuioç'h e vez disrannet ar gerioù (da heul ar menozioù) diouzh ar gwirvoud, seul vuioç'h a binvidigezh hag a dalvoudegezh diabarzh a vez kollet ganto. "Hollekoc'h" int deuet da vezañ int ivez. (Klotañ a reont diwar se ouzh vuioç'h mui a voudoù). Deuet int avat da vezañ goull mui-oc'h-mui, ha nebeutoc'h-nebeutañ barrek da "lavarout" kement boud resis evel m'emaint e gwir en o holl fetisted.

Ur yezh difetis a c'hell bezañ moarvat ur benveg

talvoudus, dreist-holl evit an enklaskoù skiantel, evit dizoleiñ ha tresañ frammadur pe lezennoù traoù an Natur. Berzh a ra ar yezh implijet gant ar jedoniourion hag ar skiantourion, ha dezhi doare bezañ difetis-tre gant leizh a c'herioù ijinat a-ratozh. Taolomp evezh avat, e chom seurt yezh stag-tre ouzh ar gwirvoudoù korfel a vez pleustret warno. Kement ger ha kement displegadur skiantel a ra dave dalc'hmat pizh ha resis da ved ar c'horfoù ha d'o doareoù (niver, ment, bevennoù, gorreennoù, ec'honnennoù, pouez, nerzhioù ...)

Ur yezh difetis a-grenn, a feur ma vez kollet ganti darempred gant ar gwirvoud anavezet, a goll ivez ster ha talvoudegezh. Dont a ra buan da vezañ goull, digomprenus, diskiant. Marteze e c'heller ganti komz diwar-benn n'eus forzh petra ... met evit lavarout netra ... pe dost.

Evit ar pezh a sell ouzh an Aotrou Doue, ez eus tu, a dra sur, oc'h ober gant menozioù ha komzoù difetis, da brouiñ ha da ziskleriañ ez eus un Doue, hag unan hepken. Tu a zo ivez da gavout ha da zisplegañ dre vras ez eus ennañ buhez, meiz, karantez, galloud... dre boellata adalek an traoù a weler, warno tres o c'hrouer. Met dres, ne vez paket ha displeget seurt anaoudegezh gant poell Mab-den nemet dre ober bep tro dave da voutoù fetis ar bed-mañ; ha diglok spontus e vano hor gouiziegezh eus an Aotrou Doue keit ha ma chomimp war dachenn ar poellataerezh rik. Seul vuioç'h e vo komzet eus Doue gant gerioù difetis, seul nebeut-oc'h e vo diskleriet pinvidigezh divent E Wirvoud.

Trist meurbet e vefe evidomp tremen gant diskleriañ adurioù Aristotelez a-zivout Doue, e-giz ar re-mañ : "ε νοῆσις νοῆσεος νοῆσις" (Met.XII,9), pe, "to ou Kinoumenon Kinoun" (Fys.I,3) : "ar meizañ oc'h en em veizout bepred a viskoazh da viken", pe, "ar c'heflusker na resev e lusk digant hini all ebet, p'emañ o reiñ o lusk d'an holl re all". Brav eo moarvat. Met gant bommoù seurt-se ez omp douget da welout an Aotrou Doue kentoc'h dindan stumm ur venoziadeg treut ha sec'h evel relegennoù an Ankou.

Ne vez ket graet hevelep fazi gant ar Bibl. Gant ur yezh fetis o deus graet dalc'hmat hag unvan an holl skrivagnerien awenet evit taolennañ traoù dibar ar bed speredel hag evit diskuliañ kevrin pe gwirvoud kuzh an Aotrou Doue. Bez e oa ganto a-hend-all ur benveg a-ratozh ha dispar : an hebraeg, anezhañ ur yezh fetis ma 'z eus unan.

D'an holl baotred-se e kave ez eo ar grouadelezh a-bezh, ha kement boud enni, ur gomz, ul lavar, o vezañ m'eo bet krouet pep tra gant komz ha diouzh ratozh Doue. Ar boudoù lies ha danvezel zoken, ken disprizet gant ar C'hresianed, kement tra a santer, a weler, a glever er bed-mañ, a veze evito traoù ganto merk heveizus ar Spered, leun a speredelezh hag a dalvoudegezh, o tasskediñ splannder ha mad-elezh o c'hrouer. N'eus ket ezhomm e vefe gwisket ur ster da grouadurioù an Aotrou, pe staget outo un dalvoudegezh bennak eus an diavaez : enno o-unan emañ o zalvoudegezh; ul lodenn eo eus o gwirvoud. N'eus nemet he lakaat anat d'ober.

Eus an dibab eo eveljust boud, buhez ha doareoù Mab-den evit aroueziañ ha skeudenniñ Boud, Buhez ha Doareoù Doue. Mar deo bet krouet Mab-den "diouzh skeudenn" e Grouer, arabat bezañ souezhet e vije e Doue a holl viskoazh un doare "denelezh" dreist ha doueel. - Ha setu ar pezh a zidamall a-grenn an "den-heñveladurioù" (anthropomorfismoù!) a gaver gwall alies a-barzh ar Bibl : dremm Doue, E zivskouarn, c'hwezh-avel E fri, nerzh E vrec'h hag E viz, mouez E c'henou, E gounnar, E garseennoù, E varnadennoù, truez E galon (viscera!).

Doue an hini kentañ eo en deus graet gant seurt komzoù endra ma awene E skrivagnerion; hag Eñ an hini eo a oar ar gwellañ penaos komz ouzh an dud diwar E benn. E gwir n'eus par d'an denheñveladurioù-se evit diskleriañ deomp piv eo an Doue bev evel ma fell dezhañ bezañ en hor c'heñver ha bezañ anavezhet ganeomp, da lavarout eo :a-us da bep tra ha tost-tre deomp war un dro; ar Peurvoud drezañ E-unan, ha koulskoude troet

hag o stouiñ war-du ennomp a drugarez d'ur garantez dic'hortoz, karantez un tad evit e vugale, karantez un danvez-pried evit e vuiañ-karet. Daoust hag eñ e c'hell kement-se bezañ lavaret gant gerioù difetis ? Trec'h eo war ar poent-se langaj fetis Mab-den o liv-añ degouezhioù e vuhez pe darvoudoù e Istor. Hag alies e c'hoarvez gant ar gerioù eeunañ, boutinañ ha disterañ (!) bezañ karget gant ar muiañ a dalvoudegezh ha dougen ar gwirionezioù pouezusañ.

Ha, goude holl, n'eus par d'ur gelennadurezh savet a ziwar ar gwirvoud boutin anavezhet mat gant ne vern piv, pe a ziwar fedoù boas ar vuhez pemdeziek, er maez eus pep menoziadeg dibar ur c'hultur, pe ur renk-ad tud bennak, evit bezañ komprenet diouzhtu ha gant an holl. A-walc'h eo bezañ un den evit intent ar pezh a zo kenteliet en doare se.

Mont tre e-barzh an holl eneoù a youl vat dre ginnig dezho ar gwirionezioù uhelañ, oc'h ober gant ar yezh voutinañ holl, se a zo Furnez trec'h da gement prederouriezh ha da gement tregorfoniezh (metafysika).

~~~~~

~~~~~

~~~~~

~~~~~

~~~~~

~~~~~

II

N'eo ket war ne vern peseurt tachenn eus ar wirionez emañ an Aotrou Doue e soñj hor sklerijennañ dre ar Skridoù Sakr; met war gement tra o tennañ d'hor silvidigezh peurbadel.

Ar wirionez relijiel hepken eo a glask ar Bibl kelenn : petra eo Doue evit Mab-Den ha petra eo Mab-Den evit Doue. Talvoudus bras eo kounaat ez eo relijiel hepken ar wirionez kelennet gant ar Bibl a-ratozh.

Relijiell kentoc'h eget skiantel e oa temz-spered ar skrivagnerien sakr. Ne lakaent evezh ouzh darvoudoù an natur nag ouzh re an Istor nemet e kement ha ma selle ar re-se ouzh Doue oc'h oberiañ er bed-mañ, ouzh tonkadur Mab-Den, ha dreist-holl ouzh tonkadur ar Bobl dibabet gant Doue.

Pouezet o deus war ster don ha war gemennadur relijiel an darvoudoù, ha neket war o emdroadennoù berrbad ha diwar c'horre.

a) Gouzout ha kelenn ar petra hag ar penaos eus an danvez, ken pouezus da veno ar gouizieien a-vremañ, a oa dister dra evit skrivagnerien ar Bibl.

Pa gomzont a-zivout anadennoù an natur, e komzont hervez ar pezh hepken a weler anezho : sevel ha diskenn a ra an heol; ur gantenn difiñv ha diazezet divrall eo an douar; ur volz ken stabil all eo an oabl o tougen doureier a-us dezhi... h.a.

Diboell e vefe tamall dezho bezañ komzet evel-se petra bennak ma ouzomp bremañ ez a an traoù a-hend-all. Kenderc'hel a ra hor gouiziekañ steredoniourion o-unan da lavarout bemdez Doue e sav hag e tiskenn an heol. Gouzout a reont ervat koulskoude ne glot tamm ebet an troioù lavar-mañ gant ar pezh a ra e gwirionez an heol hag an douar an eil da geñver egile. Komz a reont moarvat en un doare all en ur c'hendalc'h gouizieien; met pa gomzont gant yezh an holl evit an holl, ne soñjo den tamall dezho emaint o kelenn traoù faos. Evelto dres e ra skrivagnerien ar Bibl gant troioù-lavar arveret gant an holl dud o vevañ tro-dro

dezho. Ne c'heller ket lavarout evit kelo-se e kelennont traoù faos.

b) Kelenn an Istor, avat, a denn a-dostoc'h d'an Diskuliadurezh, peogwir eo evel Istor oc'h en em ober ez eo bet diskuliet er Bibl kendarempredoù Doue ha Mab-Den. Ul lec'h bras-meurbet, ul lec'h diazez, a zo roet d'an Istor er Bibl, ha mennad kement hini o deus savet ennañ skridoù istorek eo bet reiñ d'al lennerien war an dachenn-mañ titouroù resis, diazezet war hengounioù dre gomz ha war zielloù a c'helled fiziout enno. (Divino afflante. Pius XII, 6. 1943).

Dav eo kounaat avat n'oa ket anv neuze eus hon doare strizhskiantel a-vremañ da empennañ ha da skrivañ an Istor.

N'eo ket kennebeut evitañ e-unan ez eo bet kelennet an Istor gant skrivagnerien awenet ar Bibl, met hepken e kement ha ma touge ha ma tisklerie Salvidigezh Israel hag an holl dud.

Netra poellekoc'h enta eget klask adkavout temz-spered ha doare gwelout skrivagnerien an amzer-hont, pa lenner ar Bibl e sell da gavout ennañ ar wirionez pervezh a zo bet fellet d'an Aotrou Doue ha d'E genlabourerien lakaat ennañ ha kinnig deomp.

Netra poellekoc'h eget asantif e ve diglok ha diwar c'horre lavarioù eus ar Bibl war draoù a vez lakaet gant hor gouizieien da zavez rekis o imbourc'hioù, met na dennont ket da salvidigezh pobl Doue, na da hini Mab-Den.

War donkadur gwirion hemañ avat, ha war ar pezh a zo talvoudus da c'houzout war an divout-se, ez eo klok ha sklaer meurbet kelennadurezh ar Bibl.

III

Un dra all a bouez.
Skrivagnerien ar Bibl, evit lavarout eus ar gwellañ ar pezh a gave dezho talvoudus da embann, o deus

graet gant ar mil hag unan doare soñjal ha doare komz a vez kavet en holl lennegezhioù : ar stummoù pe ar furmoù lennegel hon eus komzet uheloc'h diwar o fenn, hag a zle ur stervarnour ober stad vras anezho.

Ha peurliesañ e ro ar stummoù-se drezo o-unan da c'houzout pehini e oa soñj gwirion ar skrivagnerien. Aotre a reont meizañ petra eo ar pep pennañ ha petra n'eo ket e kement skrid.

a) Ne vo ket diskleriet heñvel un danevell e komz plaen, eeun ha diginkl, hag ur pezh barzhoniezh stank ennañ taolennoù ha skeudennoù.

b) Ret e vo ivez prizañ evel ma tere al lavarennoù c'hwezhet, ar re dic'hortoz hag espar, m'eo Reteriz douget dezho; an amwirionezioù; an danevelloù ijineta mui pe vui e sell da ginnig skouerioù mat; ar mojennoù amprestet digant al lennegezhioù kozh hag estren, hag a zo mat, ur wech reizhet ha kempennet, da genteliañ gwirionezioù a-bouez.

E pep lec'h ha gant an holl ez eo degemeret ha komprenet an doareoù-se da lavarout an traoù. Ned int touell na droukskouer nemet evit ar re n'eo ket o fri tanav a-walc'h.

Da skouer : pa vez meneg eus dourioù ar Mor Ruz oc'h en em zisrannañ hag o sevel en o sav e-giz div voger evit lezel an Hebreed da dremen etrezo (Erm. XIV, 22 - XV, 8 - E gwirionez Mor ar C'horz. Erm. XIII, 17 - XV, 22); pa ra Yoshoua d'an heol chom a sav war C'habaon (Yosh.X, 12,13); pa vez graet eus roue Yeroushalem, ha pa vije David pe Salaun, an hini a zo a-us da holl rouaned an douar (III Rou. II, 23)... ez eo ret degemer seder seurt bommoù amplik hag o lakaat war gont birvidigezh danevellerien kar-o-bro. Aotreet eo bet seurt c'hwezhadurioù a-ratozh kaer gant Doue dre ma oa aesoc'h ganto merzout pegen galloudus eo an Aotrou ha pegen bras E oberennoù.

k) Ne dalv ket ar boan kennebeut prederiañ hir evit anavezout e levr Yonas ur gontadenn gamm-amzeriet ha goapaus war-un-dro, ijineta penn-da-benn gant an oberour.

Hogen aesoc'h e oa gant ur romantig fentus eget gant ur brezegenn voredus skeiñ speredoù Juzevien ar mare, anezho gouennelourien douet, ha degas soñj dezho e oa ar "goim" (ha pa vijent o enebourien) galvet ivez d'ar salvidigezh.

Stank eo ar c'hamm-amzeriadoù e danevelloù Ester, Youdit, Daniel... Al levrioù-se zoken a zo doare ganto bezañ savet diwar faltazi. Skridoù a furnez (Ktoubim) ez int. O fal eo neket kelenn an Istor, met deskiñ d'an dud bezañ feal ouzh an Aotrou ha kaout fiziañs ennañ e pep enkadenn.

Goude harlu Babilon, skrivagnerien 'zo, eus renkad ar veleien, a savas rolloù diskennidi (toldoth), hag a zispakas meur a niveradeg tud o doa bevet seizh pe c'hwec'h kantved diagent (Gen. IV, 17; V; X; XI; XLIV, 8-25 - Erm. V, 14 - Niv. I; II; III; XXVI).

Anat eo ne c'hell seurt rolloù bezañ ken rik na ken gwirion hag ar paperennoù warno siell un ti-kêr pe ur prefedti bennak a-vremañ. Met an oberourien n'oa ket o soñj moarvat e vije sellet ouzh an anvioù hag an niverennoù a ginnigent evel pa vefent reizh ha resis. Ar rolloù-se avat, bet enklozet peurliesañ e-touez skridoù savet en a-rack, a oa o c'hefridi diskouez d'al lennerien penaos ez eo bet staget an holl rummadoù an eil re ouzh ar re all, hag ouzh an Aotrou Doue; ha pegen dalc'hus ha didorr eo bet labour an Aotrou o seveniñ E vennad meur a-hed Istor Mab-Den.

Lakaet en deus an Aotrou Doue an holl furmoù lennegel, kavet dereat gantañ, da dalvezout e servij ar Wirionez.

IV

Arabab ivez ankounac'haat n'eo ket en un taol hep-ken ez eo bet diskouezet ar Wirionez e-barzh ar Bibl, met a-nebeudoù hag e meur a c'hiz (Hebr. I, 1). Dalc'hmat war greskiñ ez a ar goulou hag ar sklerijenn a-hed an Diskuliadurezh. Souezhet e vezer a-wechoù o lenn en T.K. traoù a

seblant deomp lod anezho hiziv an deiz feukus, di-amzere, faos zoken. Da eo soñjal ez eo bet ret kinnig ar Wirionez d'an dud - pegen anterin bennak e ve enni he-unan - a) o terc'hel kont eus stad ar speredoù hag ar c'halonoù gant ar soñj da wellaat ar re-mañ a-nebeudoù ha d'o degas en diwezh d'un anaoudegezh klok anezhi;

b) pezh ne voe ket tu da seveniñ nemet dre dremen da gentañ gant ur gelennadurezh diglok da vezañ gwell-aet tamm-ha-tamm gant an amzer o tremen.

Kelennouriezh an Aotrou Doue na petra 'ta !

Skediñ a reas ar goulou neuze a-nebeudoù, o sklerijennañ gwech an dra-mañ, gwech an dra-hont, o tiskouez an tu-mañ-tu eus mennoz ha mennad an Aotrou Doue, kent ma vijent diskouezet penn-da-benn. Doue, leun a druez ouzh gwanded, ha damantus ouzh frankiz Mab-Den, en deus dibabet an doare-se d'e ziorren. Hag evit gwir e welomp anezhañ, a feur ma ya war-raok E ziskuliadurezh, o klokaat hag o tifaziañ zoken kement en dije lezet da skrivañ diglok pe feukus e pajennoù'zo eus ar Skridoù awenet.

Da skouer : Geneliezh XXVII : Promesaoù ar Salvadidigezh ha Bennozhioù Doue legadet ha kadarnaet da Yakob ha d'e lignez a-drugarez d'ur gaou (rakprederiet gant hemañ).- Niveroù XXXI, 1-17 : Ar c'hemenn groñs roet a-berzh Doue da lazhañ kement den a oa o chom en ur vro pe en ur gêr nevez aloubet gant Israeliz. - Iz. XXXVIII, 18, Krennlavarioù I, 12; Yob XIV, 10-12, XVII, 13-16; Kohelet IX, 2-6, + 10; Salmoù VI, 6, XXVII, 1, LXXXVII, 5, 6, + 11-13, CXLIII, 7 : Komzoù o tiskleriañ n'eus goude ar marv nemet noz ha teñvalijenn ar Sheol.

Gellet en deus an Aotrou Doue tennañ ur vad bennak evit ur mare eus kredennoù pe eus doareoù an oberourien hag ar skrivagnerien ma rae ganto evit seveniñ E vennadoù, en abeg d'an egin a wirionez a oa er c'hredennoù hag en oberoù-se.

Tro c'hanas c'hoariet gant Yakob o skrapañ evitañ

gant e c'hevier bennozhioù hag herezh an hendadoù, a ziskouez e laka Doue sioù fallañ an dud da servijout. Merkañ a rae peurzistruj "goïm" ur gêr pe ur vro aloubet gant Israel pegen pouezus e oa mirout Pobl Doue pell diouzh pep breinadur ha diouzh pep kontam. Ar soñj spontus eus ur "sheol" teñval ha dibardon a vroude ar c'hoant d'ur vuhez peurbad hag evurus gant Doue.

Evit silañ ur bann eus ar Wirionez, pegen dister bennak e vije, e c'houzañve Doue amañ-hag-ahont en E Skridoù sakr ur goc'henn a fazioù hag a zizonestiz, na gelenne ket hag e oa en E soñj raskañ da c'houde dre gomzoù sklaeroc'h betek an deiz ma c'hellje reiñ d'ar wirionez he holl splannder dre c'henou ar C'hrist E Vab : "Klevet hoc'h eus ez eo bet lavaret : Me avat a lavar deoc'h..." (Mazh.V,21).

Ur fazi bras eo enta kemerout an destenn-mañ-testenn eus ar Bibl hep derc'hel kont eus ar pep all, ha, neuze, lavarout emañ enni ar Wirionez Doue klok ha peurbad-el, war zigarez ez eo awenet. Awenet eo a-dra-sur; met evel ul lodenn eus un hollad. Ar pezh a zo gwir-Doue enni, in elfenn eo eus an Diskuliadurezh a vo anat pa vo bet diskolpet diouti diwezhatoc'h kement a oa diwir pe doull, ha pa vo reizhet gant diskuliadennoù all klokoc'h. Kemer an destenn-se anezhi he-unan evel pa lavarje ur wirionez peurglok a vije he gwariañ hag he distresañ. Gwirionez a zo enni; ket ar Wirionez penn-da-benn avat. Klask he diskleriañ o tisoñjal ez eo bet peurglokaet ha reizhet en ul lec'h all gant Doue a zo farlotiñ Komz Doue (II Kor.II,17).

Trizek kant vloaz d'an nebeutañ en deus lakaet an Aotrou Doue evit embann ul Levr bras a zo an 71 pennad anezhañ kement a oberennoù savet gant skrivagnerien niverus ha liesseurt, pep hini o lavarout e lod eus ar Wirionez diskuliet.

Evit anaout ervat ar Wirionez-se e ranker anavezout an Oberenn en he fezh adalek an divrasadurioù kentañ betek an diskuliadurioù splannañ degaset gant ar C'hrist.

DA GLOZAN

N'eus den poellek ebet, daoust pegen figus e c'hell bezañ, na vefe ket sebezet, goude bezañ pleustret ar Bibl a-zevri-kaer, o verzout ne ren a dreuz d'an holl skridoù liesseurt-se, savet gant skrivagnerien liesdoare a-hed ur maread ken hir, nemet ur spered, ur mennoz, ur ster atav heñvel ha displeget didorr, a ra eus an holl oberennoù-se un dastumadenn vev, ul levr hepken, Al Levr, Ar Bibl.

Taolet e vo pled a-hend-all pegen brav e klot an unanelezh hag an dalc'husted-se a spered hag a ster a gaver a-hed ar Bibl ouzh unanelezh don Istor Israel, a zo eñ ivez, anat eo, sturiet penn-da-benn davet ur pal pe un dazont resis : diskuliadur splannoc'h-splannañ an "Doue n'eus nemetañ" ha donedigezh di-arvar E Rouantelezh a dreuz d'an holl zegouezhioù mat pe fall eus an Istor, pezh na gaver e buhez Pobl ebet.

Tu a vo ivez da vezañ souezhet gant ar furnez fonnus ha dispar kinniget deomp en holl skridoù eus ar Bibl : kentelioù eus an eeunañ, eus ar sklaerañ, eus an uhelañ diwar-benn tonkadur Mab-Deñ, diwar-benn ster e vuhez hag an doare d'he ren. Kement ha ken bihan n'eus dastumad-all ebet a furnez, ken er Sav-Heol, ken er C'huzh-Heol, hag a vez prizet kement hag eñ gant an dud a youl vat.

*

Dont a raio da soñj a-benn ar fin ez eo deuet da wir an holl ziouganoù displeget, pep hini d'e goulz, en T.K. hag en T.N., dreist-holl ar re a sell ouzh : a) an daou harlu bras (721 ha 587) o kastizañ dislealderioù Israel ha re Youda. (Amos III,1,2 ha 9,12; VI,8-14; IX,8-10. - Ozea IX,1-6; X,5-8; XI,5-6; XIII,15-XIV,1. - Izaia V,5-7; VI,10-13; X,22-23; - Yerem. VII,34-VIII,3; IX,14,15; X,17-22; XVIII,15-17; XX,4-6; XXV,8-13.)

b) distro an "nemorant" deuet da vezañ ar gumuniezh relijiel Juzev tñket dezhi hiviziken treuzvevañ e-kreiz diaesterioù bras. (Amos V,15; IX,11,15 - Iz.IV,2,3; VI,11-13; X,20-21 - Sef.III,11-20 - Yer.XXIII,7,8; XXIV,5-7; XXX; XXXI,h.a. - Yer.XXXIV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII).

k) donedigezh ur "Salver", "Servijer bras" da Zoue, tonket dezhañ eñ ivez "gouzañv" hag "en em aberzhiñ" betek ar marv, met ivez bezañ "peurleuniet a c'hloar hag a zeizioù", ha lakaet e penn "diskennidi diniver" dasprenet dre E wad. (Iz.II,1-5; IV,2,3; VII,10,17; IX,1-6; XI,1-5; XXVIII,16,17 - Yer.XXIII,5-6 - Yec'h. XXXIV,23,24 - Bil Iz.LIII,13-LIII,12).

Diaes eo lakaat en arvar, pa zalc'her soñj eus holl gement-se, ez eus bet ur mestr-oberour en tu-hont d'an amzer ha d'an egor, o sturiañ hag oc'h awenañ skrivagnerien ar Bibl. Gwall ziaes eo nac'hañ, a-enep da Feiz divrall Israeliz kozh hag an Iliz kristen, ez eo Doue E-unan ar Mestr-se.

*

Aesoc'h e vo a-benn bremañ emic'hañs kompren perak ha penaos e ro deomp skridoù ar Bibl an tu da gejañ gant an Aotrou Doue, d'anaout E gevrinoù, d'E anaout E-unan en E vuhez don hag en E garantez.

O vezañ m'eo ar Skritur Sakr komz Doue, Tad, Mab ha Spered-Glan, lenn, studiañ ar Skritur-se ha prederiañ warnañ a dalv kement ha klevout Doue E-unan o komz ouzhomp.

Eñ an hini kentañ en deus toullet ar gaoz. Ha ret mat e oa. Paneve-se petra hor bije gallet anavezout diwar E'benn, ha petra hor bije bet da lavarout dezhañ? Petra a c'hell lavarout dezhañ ar re n'o deus na selaouet na degemeret E gomz, ha n'ouzont na gant petra emañ E soñj na petra a c'houlenn ?

A drugarez d'ar gomz-se e ouzomp petra ez eo ha petra a c'hortoz diganeomp.

Awenañ ha magañ a ra komz Doue hor respontoù-ni d'E ziskuliadurioù ha d'E garantez. Nag a dud ha n'ouzont morse petra lavarout da Zoue ha ne c'hellont nemet randoniñ atav an hevelep formulenoù deuet disasun ha dister dre forzh bezañ azlavaret, ar pezh

